

NR 2 2002

Ale

Historisk tidskrift

FÖR SKÅNE

HALLAND

OCH

BLEKINGE

Ale

Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge
utges av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening och
Landsarkivet i Lund.

Redaktionskommitté

F.d. länsantikvarie Carin Bunte, Malmö
Universitetslektor Gert Jeppsson, Lund, redaktör
Stadsarkivarie Göran Larsson, Lund
Docent Sten Skansjö, Lund
Professor Anna Christina Ulfspärre, Lund

Innehåll

	Sid.
Bo Knarrström & Marie Olsson: I skuggan av Tågerup – en fångststation från jägarstenålder	1
Karl-Johan Andersson: Brädgårdskonflikten i Halmstad	8
Nils Lewan: Ett alltmera gränslöst Skåne	22
Skånelandslitteratur 1999	28
<i>Information till Medlemmarna</i>	32
Ale på Internet	
Distributionen av Ale	

I skuggan av Tågerup¹

– en fångststation från jägarstenålder

Av Bo Knarrström & Marie Olsson

Riksantikvarieämbetet UV Syd i Lund

Bakgrund

I maj månad år 2000 genomförde Riksantikvarieämbetet en mindre arkeologisk undersökning av stenålderslämningar i Saxtorps socken, Landskrona kommun.² Platsen är belägen cirka 500 meter öster om nuvarande E6:an, i det typiska strandängslandskapet strax söder om Saxåns mynning i Öresund (fig. 1). I förhistorisk tid var havsnivån betydligt högre än i dag, men i övrigt påminde naturförhållandena under jägarstenåldern om dagens situation, d.v.s. långgrunda stränder, sandrevlar och utskjutande flacka näs. Saxåns mynning var vid denna tid belägen strax öster om nuvarande Häljarp, och blandningen mellan sött och salt vatten skapade lokalt optimala förutsättningar för många olika arter av fåglar, däggdjur och fiskar. Fångstfolken var inte sena att utnyttja denna miljö. Fisket var av stor betydelse och bestånden beskattades med hjälp av mjärdar, nätfällor och ljuster.³ Vid kusten fångades också sjöfågel, säl och tonfiskar som ibland vägde över hundra kilo. I inlandets ädellövskogar jagades framförallt större däggdjur som kronhjort, vildsvin och rådjur.⁴

Åkrarna i området innehåller rikligt med flintavslag, och det hör inte till ovanligheterna att man också hittar regelrätta bruksredskap. Riksantikvarieämbetets tidigare undersökningar i samband med utbyggandet av Väst kustbanan har liksom äldre forskningsgrävningar avslöjat mycket stora boplatsexkomplex från jägarstenålder utmed hela Saxåns dalgång.

De massiva boplatslämningarna i Tågerup har rönt både nationellt och internationellt intresse. Denna region får räknas som en av de fornlämningstätaste i Sverige, och boplatserna ligger mer eller mindre som ett pärlband invid den forna kusten.⁵ Flintmaterialen från dessa stora bosättningar är enorma och näst intill oöverskådliga. Sådana platser är relativt enkla att lokalisera och ger oftast ett stort utbyte vid fortsatta vetenskapliga analyser. Oftast prioriteras denna typ av rika fornlämningar framför lokaler som genererar mindre och mer svårdaterat material. Av denna anledning kanske vi ofta missar de perifera aktiviteter som alltid haft stor ekonomisk betydelse för samlar/jägarbefolkningar. Platser som dessa brukar kallas »satellitlokaler», och begreppet innefattar exempelvis jaktstationer, slaktplatser, utkikspunkter eller fångststationer.

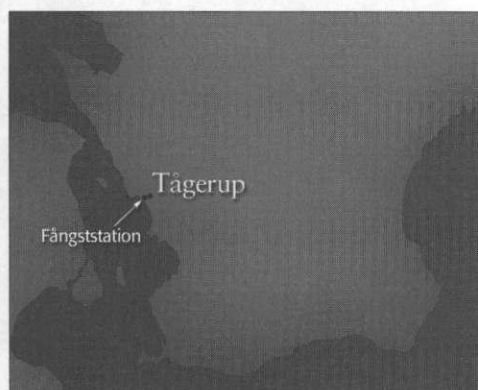

Fig 1. Skåne med Tågerupsboplatserna och fångststationen markerade.

Flintorna på sandreveln

Efter en provundersökning av ett 14 ha stort område kunde vi slutligen lokalisera ett litet flintförande område om cirka 15 x 15 meter. Matjorden på denna yta avbanades med hjälp av maskin, och det underliggande sandlagret undersöktes genom ett system av meterstora rutor (fig. 2). För att inte missa de minsta flintorna sållades all fyllning från rutorna. Man kunde ana att flintorna var koncentrerade till en knappt skönjbar mikrotopografisk förhöjning, och för att klargöra förhållandet gjordes en mycket omsorgsfull digital inmätning av sandlagrets yttopografi (fig. 3). Trots stora ansträngningar i fält och efterföljande specialanalys av jordprover kunde inget organiskt material konstateras. Bevaringsförhållandena har uppenbarligen varit mycket dåliga, kanske ett resultat av platsens expo-

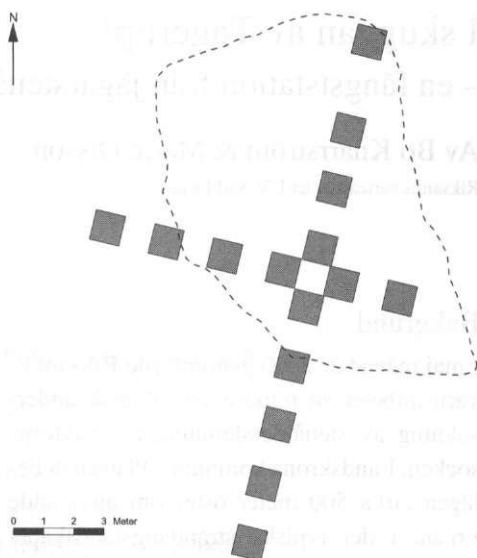

Fig. 2. Utgrävningsplan. Undersökningsyta med kryssschakt bestående av meterstora rutor samt ungefärlig avgränsning för flintförande yta (streckat).

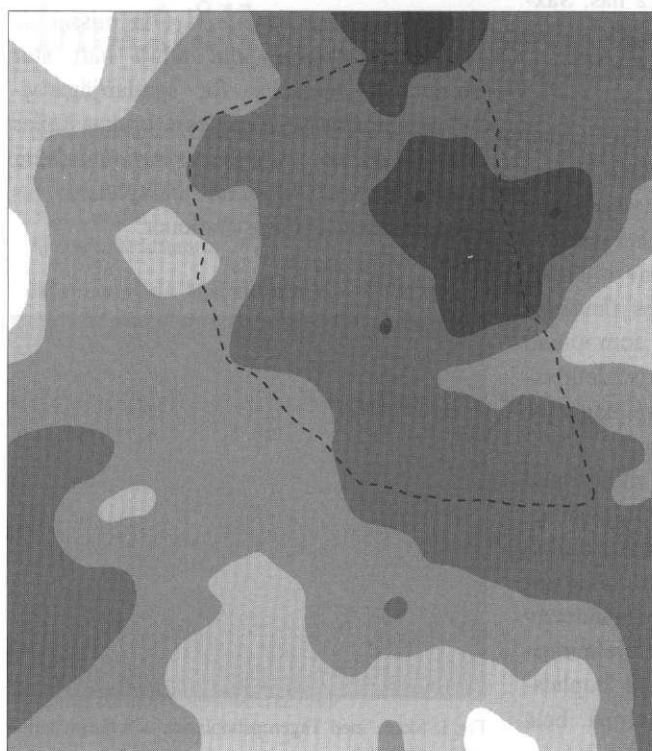
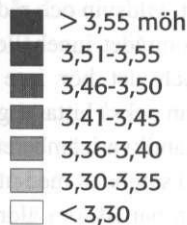

Fig. 3. Yttopografi vid platsen för det flintförande området.

nerade läge ut mot öppet hav. I avsaknad av organiskt material får vi i den fortsatta studien förlita oss på analys av flintmaterialet. Denna analys borde, i kombination med studier av omgivande miljö och korrelation med samtida närliggande boplatser, kunna leda till en rimlig tolkning av lokalens funktion.

Det vid undersökningen framtagna flintmaterialet var till en början svårdaterat. Flintorna bestod till största del av stora skivavslag och fragment av spån. Samtliga artefakter uppvisade en distinkt vit patinering vilket var en första ledtråd för datering. Denna typ av patinering kan på vetenskaplig grund associeras till deposition i marin miljö, och eftersom vi känner till att havsnivån nådde sitt klimax vid jägarstenålderns slut⁶ så måste flintmaterialet vara avsatt före den sista transgressionen. Den absoluta majoriteten av flintorna på lokalen utgörs av relativt högkvalitativ senonflinta. På avslag och kärnor förekommer krusta och patina som är typisk för moräninlagrat material. Detta betyder att anskaffningen av flintan skett i närområdet, sannolikt i anslutning till de eroderade strandpartierna. Det kan noteras att denna typ av flintnoder förekommer särskilt ymnigt på stränderna vid Barsebäcks hamn med en gradvis avklingande frekvens ett par kilometer norrut, och möjligen är det längs denna sträckning som råmaterialinsamlingen skett.

Det finns endast ett fåtal fynd som säkert kan användas för kronologisk bestämning. Fynden består av en intakt och en fragmenterad tvärpil samt ett förarbete. Den intakta spetsen är av typen »tvärpil med utsvängd egg» (ibland refererad till som »stationsvej»). Denna typ har ansetts förhärskande i mellersta delen av Erteböllekultur,⁷ men typen får nog åtminstone i västra Skåne snarast betraktas som ett vanligt inslag under hela Ertebölleperioden.⁸ Nackpartiet från den fragmenterade spetsen kan inte diagnosticeras, men däremot anger retuschererna på förarbetet att även denna är tänkt att utformas med lätt utsvängd egg. Bland de diagnostiska flintorna föreligger också ett mikrospån (fig. 4) härrörande från specialiserad tillverkning (tryckt från mikrospånkärna). Mikrospånkärnor har i Danmark kopplats samman med Kongemose- och Maglemosekultur och har i mindre utsträckning betraktats som markerande för senmesolitikum.⁹ Inte heller detta stämmer med skånska förhållanden, där både kust- och inlandsboplatser från mellersta Ertebölle visat sig innehålla regelrätta mikrospån.¹⁰ Det övriga avslagsmaterialet kan inte användas för finare kronologistudier, men knackstensslagna skivor och spån, enstaka spån i mjuk teknik, plattforms- och polygonalkärnor samt tvärpilar och ett mikrospån indikerar tillsammans en placering till första halvan av

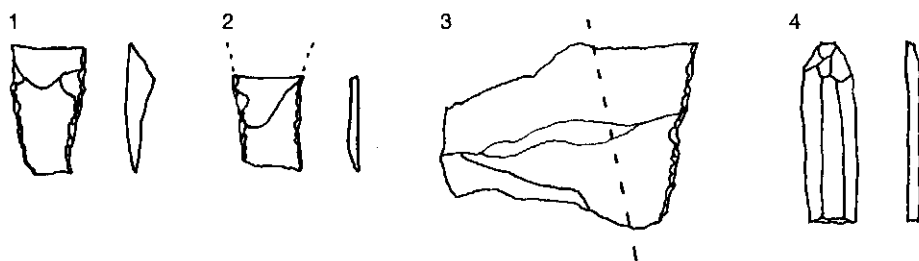

Fig. 4. 1–4. Spetsar och mikrospån. 1. Tvärpil med utsvängd egg (utredningsfynd). 2. Nackfragment av tvärpil (möjligen skjutskadad). 3. Förarbete till tvärpil med utsvängd egg (streckade linjen anger riktningen på den sannolika vidareretuscheringen). 4. Mikrospån. Skala 1: 1.

Erteböllekultur. Det innebär att platsen har en ålder på lite drygt 7 000 år.

I jämförelse med vad som är känt från de närbelägna, stora och samtida boplatskomplexen längs den förhistoriska Saxåviken och vid Barsebäck måste materialet från sandreveln karaktäriseras som fattigt på regelrätta verktygsformer. De mest iögonfallande artefakterna är några mycket grova skivavslag som fanns spridda på lokalen. Det finns inga kärnor som matchar dessa i storlek, och de befintliga kärnorna visar genom sina moränpatinerade och/eller krusttäckta facetter att de som rånoduler inte har kunnat generera de större avslagen. Således indikeras att en del större skivor tillverkats på annat håll för att sedan fraktas ut till den nu diskuterade platsen. Studier av plattformar (den yta som träffats vid tillslagningen) anger att samtliga undersökta objekt kan betecknas som knackstensslagna.¹¹ Dock påträffades endast en knacksten vid undersökningen, och möjligen kan bristen på sådana ytterligare förstärka bilden av att en del flinta införts i färdigställt skick. De befintliga kärnorna samt fyndet av en knacksten anger att en begränsad flintslagning trots allt försiggått ute på sandreveln. En enstaka kärna, liksom några av avslagen, påvisar att bipolär teknologi kommit till användning, om än i mycket liten utsträckning. Denna teknologi kopplas traditionellt samman med brister i råmaterialens kvalitet eller begränsad tillgång på råmaterial.¹²

Den tidigare nämnda patineringen utgör inget problem för en teknologisk bedömning av materialet; däremot försvåras eftersökandet av mikroskopiska slitspår. Den vita patinan reflekterar starkt mikroskopets ljuskälla vilket försvårar bestämning av eventuella kontaktmaterial. Mikroskopiska slitspår eller bruksskador kan indelas i tre huvudsakliga klasser: nednötning av flintans yta, polering av flintans yta och mikroavspaltningar (är

efter små flisor som lossnat från flintstycket).¹³ Säkra analyser och bestämningar av polering och nednötning kräver ett högkvalitativt flintmaterial utan patinering, kriterier som materialet från sandreveln knappast uppfyller. Däremot föreligger fortfarande möjligheter att eftersöka s.k. mikroavspaltningar. Dessa mikroskopiska skador kan uppstå när en tunn flintegg möter hårdare organiska material som exempelvis växtfiber, ben och horn. Mikroavspaltningar bildas även vid s.k. »nedtrampning», d.v.s. när flintor liggande på marken trampas av människor och djur. En avgörande skillnad är dock att när dessa skador orsakas av en vertikal skärande rörelse, alltså när föremålet utnyttjas som verktyg, blir mikroavspaltningarna dubbelsidiga. Det betyder att ärren efter små avspaltningar återfinns både på över- och undersidan av den använda eggen.¹⁴

För att utröna om skivavslagen verkligen kommit till användning som verktyg eller om platsen bara utnyttjats för flintslagning, genomfördes slitspårsanalys av ett begränsat urval skivor, spån och spånliknande avslag. Kriteriet var att flintorna skulle ha en egg längre än 2 centimeter samt att eggarna i övrigt bedömts vara lämpliga för skärande ändamål. För mikroskoperingen användes ett specialbyggt Nikon metallmikroskop med 50, 100 och 200 x förstoring. Flintorna hade tidigare genomgått vanlig fyndtvätt, men inför slitspårsanalysen rengjordes studieobjekten med en blandning av vatten, tensider och etanol.

Slitspårsanalysen fastställde att flera av flintorna från sandreveln skall betraktas som verktyg (fig. 5). Detta bör i sin tur tolkas som att platsen utnyttjats för ekonomiska aktiviteter som involverat mycket kraftiga skärverktyg. På grund av flintmaterialens patina var det svårt att exakt bestämma kontaktmaterialen, men det troligaste är att det rör sig

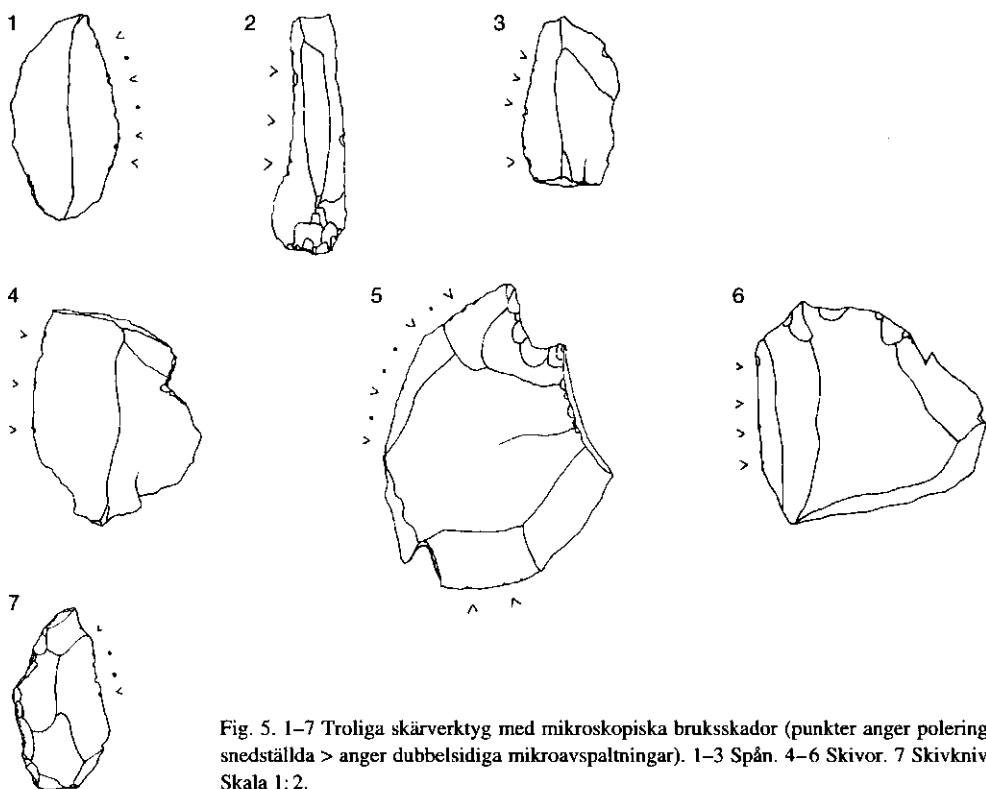

Fig. 5. 1–7 Troliga skärverktyg med mikroskopiska bruksskador (punkter anger polering, snedställda > anger dubbelsidiga mikroavspaltningar). 1–3 Spån. 4–6 Skivor. 7 Skivkniv. Skala 1:2.

om slaktverktyg. Det är främst kombinationen av mikroavspaltningar och polering som antyder detta. Polering uppstår ofta genom kontakt med mjukare organiska material som exempelvis skinn, medan mikroavspaltningar kan kopplas till hårdare kontaktmaterial som ben och horn. Dessa bruksskador kan därför uppträda tillsammans när ett och samma verktyg först mött skinn, senor och muskelvävnad för att sedan ha kommit i kontakt med hård benvävnad.

Jakt och slakt

Det är uppenbart att den grunda sandreveln aldrig utnyttjats som en boplat. Därtill har den varit alltför liten, och sannolikt har havet med jämna mellanrum lagt hela platsen

under vatten. Dessutom uppvisar inte verktygsmaterialet den sammansättning som normalt förknippas med regelrätta bosättningar. Således får vi söka efter en alternativ förklaring till varför människor vistats på sandreveln. Om vi till att börja med tittar på vilka lokala resurser som stått till förfogande, kan vi genast utesluta de stora skogsdäggdjuren. Man befann sig här under jägarstenåldern i en extrem kustmiljö, där havets resurser stått i fokus. Är det möjligt att platsen har haft en strategisk lokalisering för exempelvis specialiserat fiske? De långgrunda stränderna har inte lämpat sig för fångst av t.ex. torsk, som annars har varit stapelföda på många kustbundna Ertebölleboplatser. Det exponerade läget har heller inte gynnat uppförandet av fasta fångstanläggningar, och

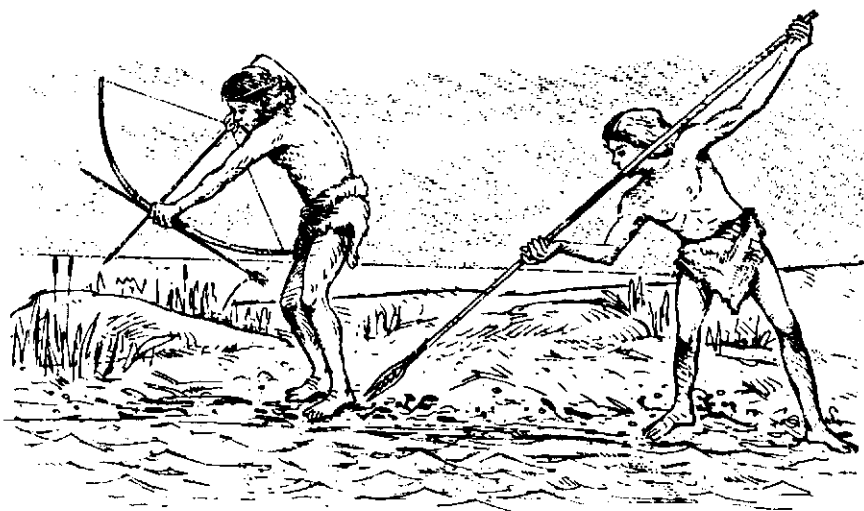

Fig. 6. Rekonstruktionsteckningar av stenålderns jakt på fisk och marina däggdjur (Hämtade ur: *Fångstfolk för 8000 år sedan – om en grupp stenåldersboplatser i Göteborg*. Arkeologi i Västsverige 3. Göteborgs arkeologiska museum 1988. Publicerad med tillstånd av författarna).

frågan är om inte småfisken koncentrerats till de näringsrika vatten vid Saxåns dåvarande mynning. Däremot har den grunda strandmiljön varit gynnsam för flera olika arter av plattfisk som enkelt har kunnat jagas med ljuster och båge¹⁵ (fig. 6). Detta förklarar dock inte närvaron av de kraftiga skärredskap som utgör majoriteten av de tillvaratagna flintverktygen. Visserligen behöver även mindre fiskar rensas, men funktionsanalysen anger att avslagen använts vid partering av större djurkroppar.

Vilka djur kan då ha styckats på denna plats? Den atlantiska periodens marina öresundsfauna utgjordes bl.a. av olika sorters småvalar som tumlare och delfiner samt av väldiga tonfiskar. Till dessa kan även fogas vikare, gråsäl och grönländssäl.¹⁶ Dessa arter kunde troligen inte påträffas på de grunda vatten som omgav den nu diskuterade fyndplatsen, men väl ute i Öresunds djupare partier. Det är oomtvistat att den marina jakten hade stor betydelse för de kustnära Erteböllefolkens ekonomier,¹⁷ och det är i detta sam-

manhang som platsen måste ses. Ljuster och harpuner förknippas starkt med Erteböllekultur, och i flera fall har sådana föremål påträffats i trålar som släpats på ansenliga djup. Detta visar att jakten försiggått från kanoter och kajaker långt ute till havs. Efter avslutad jakt har djuren troligen bogserats in till land för styckning, varefter köttet transporterats vidare till respektive boplat. Den lilla fyndplats som vi här presenterat är sannolikt ett exempel på en sådan »mellanstation» – en satellitlokal varifrån man snabbt har kunnat ta upp jakten på passerande byten för att sedan återvända och ta tillvara fångsten. Vid små eldar (vilka kan påvisas utifrån brandskadad flinta) har man också kunnat tillaga godbitar under tiden som djuren slaktades.

De människor som utnyttjat platsen kom förmodligen från någon av de senmesolitiska boplatserna längre uppåt Saxån. Vi känner väl till dessa stora kustnära bosättningar längs den Skånska västkusten,¹⁸ men vi vet förhållandevis lite om var och hur satellitlokalerna uppträder. Det måste ha funnits

öräknelig liknande lokaler såväl längs kusten som i inlandet, men det krävs en förhållandevis stor insats för att lokalisera dem och tolka deras innehåll och innebörd. Dessutom har förmodligen merparten av marina lokaler av detta slag för länge sedan spolats bort eller överlagrats, vilket ökar värdet av varje nyupptäckt dylik plats.

Fyndteckningar: Bo Knarrström.

Noter

- ¹ Karsten, P., Knarrström, B. & Regnell, M. 1998. Forn-tida tecken – ett unikt ornerat yxskäft från Kongemose-kultur. *Ale* 1998: 3.
- ² Olsson, M. 2000. Mesolitisk jaktstation vid Lundåkra-bukten. Skåne, Saxtorps socken, Saxtorp 87:7. Riks-antikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska under-sökningar. *UV Syd Rapport* 2000: 71. Lund.
- ³ Karsten, P. & Knarrström, B. 1999. Två tusen år av mesolitisk bosättning i sydvästra Skåne. I Burenhult, G. (red.). *Arkeologi i Norden 1*. Stockholm.
- ⁴ Eriksson, M. & Magnell, O. 2001. Det djuriska Tåge-rup. I Karsten, P. & Knarrström, B. (red.). *Tågerup spe-cialstudier*. Skånska spår – arkeologi längs Västkus-tbanan. Riksantikvarieämbetet. Lund.
- ⁵ Andersson, M. & Knarrström, B. 1997. Plats 7A: 1 – Ett mesolitiskt boplatsskomplex vid sammanflödet Braån – Saxån. I Svensson, M. & Karsten, P. (red.). Skåne, Malmöhus län, Järnvägen Väst kustbanan. Avsnittet Landskrona – Kävlinge. 1996–1997. Arkeologisk för-undersökning. Volym 2. Riksantikvarieämbetet. Avdel-ningen för arkeologiska undersökningar. *UV Syd Rap-port* 1997: 83. Lund.
- ⁶ Regnell, M., Björkman, L., Olsson, S., Regnell, J., Risberg, J. & Sandgren, P. 2001. Hav och land. Sedi-mentanalyser av en transgressionslagerföljd. I Karsten, P. & Knarrström, B. (red.). *Tågerup specialstudier*. Riksantikvarieämbetet. Skånska spår – arkeologi längs Väst kustbanan. Stockholm.
- ⁷ Vang Petersen, P. 1979. Dateringsproblemer. Atlan-tiske boplatdsfund fra Nordøstsjælland og Skåne. Sten-cil. Köpenhamn.
– 1984. Chronology and Regional Variation in the Late Mesolithic of Eastern Denmark. *Journal of Danish Archaeology*, Vol. 3.
- ⁸ Karsten, P. & Knarrström, B. 2001. Kvantitet och kvalitet. Typbestämningar av flintredskap från Tågerup. I Karsten, P. & Knarrström, B. (red.). *Tågerup spe-cialstudier*. Riksantikvarieämbetet. Skånska spår – arke-ologi längs Väst kustbanan. Stockholm.
- ⁹ Callahan, E. 1985. Experiments with Danish Meso-lithic Microblade Technology. *Journal of Danish Archaeology*, Vol. 4.
- ¹⁰ Karsten, P. & Knarrström, B. 2001. Kvantitet och kvalitet. Typbestämningar av flintredskap från Tågerup. I Karsten, P. & Knarrström, B. (red.). *Tågerup spe-cialstudier*. Riksantikvarieämbetet. Skånska spår – arkeo-logi längs Väst kustbanan. Stockholm.
- ¹¹ Karsten, P. 2001. *Dansarna från Bökeberg. Om jakt, ritualer och inlandsbosättning vid jägarstenålderns slut*. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar Skrifter 37. Lund.
- ¹² Knarrström, B. 2000. *Flinta i Sydvästra Skåne. En diakron studie av råmaterial, produktion och funktion med fokus på boplatsteknologi och metalltida flintut-nyttjande*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, No. 33. Lund.
- ¹³ Knarrström, B. 2000. Tidigmesolitisk bosättning i Syd västra Småland. En komparativ studie över sten-teknologi och regionala bosättningsmönster med ut-gångspunkt i en boplat vid Hamneda. I Lagerås, P. (red.). *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland. Tio artiklar från Hamnedaprojektet*. Riksantikvarieäm-betet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar Skrifter No 34. Stockholm.
- ¹⁴ Juel Jensen, H. 1988. Functional Analysis of Prehistoric Flint Tools by High-Power Microscopy: A Review of West European Research. *Journal of World Prehistory*, Vol. 2, No. 1.
- ¹⁵ Larsson, L. 1978. *Ageröd 1: B – Ageröd 1: D. A Study of Early Atlantic Settlement in Scania*. Acta Archaeo-logica Lundensia. Series in 4°, No. 12. Lund.
- ¹⁶ Lepiksaar, J. 1983. Zoologisk undersökning. I Wig-forss, J., Lepiksaar, J., Olsson, I. U. och Pässe, T. *Bua Västergård – en 8000 år gammal kustboplat*. Arkeo-logi i Väst sverige 1. Göteborgs Arkeologiska Museum. Göteborg.
- ¹⁷ Aaris-Sørensen, K. 1988. *Danmarks Forhistoriske Dyreverden. Fra Istid til Vikingetid*. Værløse.
- ¹⁸ Andersen, S. H. Ertebølleharpuner og spækhugger-tænder. Aspekter af marin fangst i Ertebølle-tid. *KUML* 1995–1996.
- ¹⁹ Lidén, O. 1938. *Sydsvensk stenålder. Strandboplat-serna i Jonstorp*. I. Lund.
- ²⁰ Ahlén, C.-A. 1954. *The Chronology of the Stone Age Settlement of Scania, Sweden. The Mesolithic Settle-ment*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 4°, No. 1. Lund.
- ²¹ Larsson, L. 1982. *En tidigatlantisk boplat vid Sege-ås mynning*. Malmöfynd 4. Malmö.
- ²² Jennbert, K. 1984. *Den produktiva gåvan. Tradition och innovation i Sydskandinavien för omkring 5 300 år sedan*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 4°, No. 16. Lund.

Brädgårdskonflikten i Halmstad 1931

Av Karl-Johan Andersson

Gymnasielärare i samhällskunskap och historia, Lund

Den 14 maj 1931 sköts fem arbetare ihjäl i Ådalen sedan svensk militär öppnat eld mot ett demonstrationståg. Syftet med demonstrationen var att protestera mot att arbetsgivaren hade satt in strejkbrytare för att hålla igång verksamheten under en pågående lönekonflikt. Skotten i Ådalen fick bland annat till följd att svensk militär i fortsättningen inte sattes in för liknande uppdrag, och tragedin fick en sorts mytisk funktion som bidragit till att hålla händelserna vid liv. Dessutom har skotten i Ådalen skildrats i otaliga böcker, filmer, avhandlingar och uppsatser. Kort sagt: Allmänheten känner till Ådalen-31!

Vad få människor däremot känner till är den lönekonflikt som fick sin upplösning ett par veckor tidigare i Halmstad. Den så kallade brädgårdskonflikten i Halmstads hamn tog sin början den 7 november 1930 då förhandlingarna mellan trävaruexportörerna och brädgårdsarbetarna bröt samman. Under det kommande halvåret skulle den annars så rofyllda staden få uppleva kravaller, skottlossning, stenkastning samt insatser av ridande polis och militär. Hur kunde detta vara möjligt? Vem var det som vann respektive förlorade på konflikten?

Föreliggande artikel är en komprimerad version av den C-uppsats i historia som jag, född och uppvuxen i Halmstad, skrev 1997 vid Högskolan i Kristianstad.

Det svenska samhället vid 1930-talets början

En orolig tid

För att idag kunna få grepp om hur det svenska 1930-talssamhället upplevdes så måste man försöka sätta sig in i det politiska och ekonomiska klimat som då rådde. År 1931 var den svenska parlamentariska demokratin endast fjorton år gammal och det var en orolig tid ute i världen. Finland hade skakats av ett blodigt inbördeskrig mellan röda och vita. I det kommunistiska Sovjetunionen stärkte Josef Stalin sin makt och nere på kontinenten uppstod politiska rörelser som tycktes skänka enkla lösningar på komplicerade politiska och ekonomiska problem.

Under 1900-talets första decennier utmärktes den svenska arbetsmarknaden av ett

stort antal arbetskonflikter, och förklaringen till detta var att arbetarklassen i Sverige balanserades av mycket starka och välorganiserade arbetsgivarorganisationer.¹

Ekonomisk kris och arbetslöshet

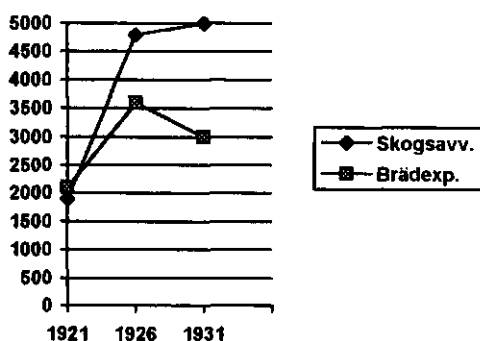
Sverige hade klarat sig undan det första världskriget och den svenska produktionsapparaten var därmed intakt. Avspärmingarna under krigsåren hade dock inneburit en »skyddad verkstad» för många industrier, och det omvandlingstryck som behövs för effektiv rationalisering hade kraftigt försumrats. Under krigsåren hade såväl export som import minskat, och när farvattnen åter öppnades vid krigets slut ökade importen snabbare än exporten: ett underskott i handelsbalansen hade skapats. De svenska politikerna

vill råda bot på detta genom att föra en deflationistisk politik med höga räntor och låg inflation. En bieffekt blev då dessvärre att arbetslösheten sköt i höjden. År 1921 låg arbetslösheten för fackligt anslutna på 26 procent, vid mitten av 20-talet hade den sjunkit till omkring 12 procent för att år 1931 stiga till 16 procent.²

Under hela 1920-talet var den förhärskande inställningen bland de borgerliga partierna att det var de höga arbetarlönerna som drev upp arbetslösheten. Statliga »nöd hjälpsarbeten» kunde av humanitära skäl accepteras, men lönerna fick inte vara så höga att de konkurrerade med de »riktiga företagens». Syftet var socialpolitiskt. Även socialdemokratiska regeringar lät den öppna marknaden reglera lönerna men sökte med ljus och lykta efter en mer tillfredsställande lösning. Från kommunistiskt håll föreslogs att nödhjälpsarbetena skulle ha marknadsmässiga löner för att på så sätt öka konsumtionen. Detta förslag väckte då föga uppmärksamhet, trots att principen egentligen var densamma som både socialdemokraten Ernst Wigforss och den engelske ekonomen J. M. Keynes senare lanserade i början av 1930-talet.³

Skogsindustrin i förändring

Av diagrammet t.h. kan man utläsa att såväl den svenska skogsavverkningen som brädexporten ökade under perioden 1921–1931. Intressantare är dock att notera den minskade betydelse för skogsnäringen som brädexporten fick under perioden. Visserligen hade exporten ökat med 50 procent jämfört med 1921, men sedan de goda åren under 20-talets mitt hade trävaruexporten backat. Under samma period ökade skogsavverkningen med 150 procent. 1931 gick cirka 2 miljoner kubikmeter av den avverkade skogen till annat än brädexport, förmodligen till pappersmassa. Rimligtvis borde de kär-

Siffrorna är angivna i tusental kubikmeter. Både skogsavverkning och brädexport låg på omkring 2 miljoner kubikmeter 1921.

vare tiderna påverka såväl trävaruexportörerna (i form av minskad efterfrågan på deras produkter) som brädgårdsarbetarna (i form av uppsägningar eller sänkta löner.)

Halmstad

Vid valet till stadsfullmäktige i Halmstad år 1930 fördelades de 40 fullmäktigeplatserna så att socialdemokraterna erhöill 23 mandat, kommunisterna 2, de frisinade 1, liberalerna 3 och högern 11.⁵ Bland de politiker från fullmäktige som kom att spela en viss roll under brädgårdskonflikten kan nämnas redaktör Georg Swensson från socialdemokraterna, disponent J. Wendt och hamnstyrelsens chef Wilhelm Lindström från högern samt Arthur Carlsson från kommunisterna.

Halmstad hade vid denna tid tre större dagstidningar, varav idag endast Hallands-posten (ob.lib.) finns kvar. De övriga var den socialdemokratiska Hallands Folkblad (där Georg Swensson var redaktör) samt höger-tidningen Halland. Under hela brädgårdskonflikten kom de olika tidningarna att spela en mycket betydelsefull roll, ibland rentav huvudrollen.

Träutskeppning i Halmstads hamn. Ur Bengt-Arne Person m.fl.: Halland i Gamla Bilder.

Halmstads hamn var under 1930-talet en viktig exporthamn för bland annat sågade trävaror, som anlände från Sydsvenska höglandet.

Konflikt uppstår

Vid det möte som hölls den 7 november 1930 med Halmstads bräd- och bjälkgårdsarbetares fackförbunds avd. 52 meddelades att Svenska Transportarbetareförbundet, som man sorterade under, godkänt lokalavdelningens avtalsuppsägning samt även godkänt brädgårdsarbetarnas nya lokala avtalsförslag. Samtidigt avvisades enhälligt det nya avtalsförslag som arbetsgivarna lagt fram. Tisdagen den 11 november skulle avtalsförhandlingarna äga rum.⁶

Man förhandlade på Grand Hotell i Halmstad på tisdagen, och förutom de lokala trävaruexportörerna och brädgårdsarbetarna fanns även representanter för arbetsmarknadens parter närvarande. Svenska Transportarbetareförbundet företrädde av ombudsman Mårtensson och SAF av L. Kullberg.

Arbetsgivarnas förslag gick ut på att sänka timlönen för den okvalificerade arbetskraften från 90 till 70 öre samt att reducera den kvalificerade arbetskraftens från 1,05 till 1 krona. Arbetarna å sin sida hade begärt löneförhöjning: de vill höja den kvalificerade arbetskraftens timlön till 1,20 kr.

Det var inte bara löner som diskuterades. Arbetsgivarna ansåg att den rådande olycksfallsersättningen på 4 kr/dag var fullt tillräcklig, medan arbetarna ville ha en höjning till 6 kr/dag (i 30 dagar) samt vid dödsfall 200 kr. Ett annat problem var arbetstiderna, vilka komplicerades av att stuveriarbetarna hade andra arbetstider än brädgårdsarbetarna. För att råda bot på denna olägenhet ville arbetarna fixera ett klockslag efter vilket övertidsersättning skulle utgå. Arbetsgivarna menade att eftersom brädgårdsarbetarna utgjorde en minoritet i förhållande till stuvorna, så hade de inte rätt att ställa krav och någon övertidsersättning kunde det inte bli tal om. I stället framförde de ett förslag om att införa ackordlön.⁷

På tisdagskvällens fackföreningsmöte redogjorde ombudsman Mårtensson för dagens förhandlingar och förslaget om ackordlön röstades ner. Mötesdeltagarna beslöt att låta avtalsfrågan vila tills vidare.⁸ Redan nu hade båda parterna förstärkts av representanter för huvudorganisationerna, men de båda lägren stod mycket långt från varandra. Förslaget om ackordlön kan möjligen ses som ett försök att splittra arbetarsidan. Inte förrän i mitten av januari 1931 återupptogs förhandlingarna. Dessa hade nu gått in i ett nytt skede. Förut fördes samtalen mellan de lokala parterna, eventuellt förstärkta med representanter från huvudorganisationerna, men nu blev det ändring på detta. Staten hade nämligen tillsatt en förlikningsman, uppsalaprofessorn Hilding Kjellman.

Strejk!

Under brädgårdsarbetarnas fackliga årsmöte den 3 februari föredrogs en skrivelse från arbetsgivarna. I denna meddelade trävaruexportörerna att timlönerna från måndagen den 9 februari skulle sänkas till 1,00 kr för kvalificerad och 70 öre för okvalificerad arbetskraft. Arbetarna diskuterade förslaget och genomförde en sluten omröstning. Resultatet blev att de med 44 röster mot 0 förkastade förslaget.⁹ Arbetskonflikten var ett faktum. Fem dagar senare beslöt brädgårdsarbetarna att i tidningarna Hallands Folkblad och Hallandsposten införa blockadannonser riktade mot trävaruexportörerna Gustaf Hyleén, Hjalmar Nilsson, AB Gunnar Persson, Aage Roushöi samt Erik Dahlberg.¹⁰ Enigheten om att lägga ner arbetet var vid denna tid förkrossande. Ända fram till den 8 februari hade nämligen arbetarna sina löner att leva på, men efterhand skulle försörjningsfrågan bli en allt svårare nöt att knäcka.

Hur resonerade de olika tidningarna kring strejkens orsaker? Hallands Folkblad (soc.

dem.), vars redaktör Georg Swensson satt i stadsfullmäktige, menade att lönesänkningen helt riktigt uppfattats som en lockoutförklaring av arbetarna och uppgav antalet strejkande till 100. Hallandsposten (ob. lib.) angav de strejkandes antal till 85, medan tidningen Halland (h) uppskattade de strejkande till 30–40 och tillade att det var arbetarnas krav på högre löner som skapat konflikten.¹¹

Det uppstod snart en insikt hos brädgårdsarbetarna om att arbetsgivarna alltför snabbt fick reda på vad som avhandlades under fackföreningsmötena. Med andra ord: det fanns en läcka. Det sågs av brädgårdsarbetarna som mycket allvarligt att en eller flera mitt under lönekonflikten läckte information till den andra parten, och det beslöts att läckan (vid avslöjande) skulle uteslutas ur förbundet. Man beslöt också att betrakta fortsatt arbete för trävaruexportörerna som blockadbrott. Straffet skulle bli prickning i pressen.¹²

Förlikningsmötet en knapp månad senare blev resultatöst, men vid ett extrainsatt möte den 14 mars lade Kjellman fram ett förslag som reglerade arbetstiderna i förhållande till stuveriarbetarna och som innebar löneförhöjning med 5 öre i timmen samt tillförsäkrade arbetarna vid olycksfall en ersättning av 4,50 kr/dag i 35 dagar. Avtalet skulle gälla året ut.¹³ Medlingsförslaget togs upp till behandling vid ett fackföreningsmöte den 16 mars, och efter en ganska livlig diskussion genomfördes en sluten omröstning. Med 41 röster för och 36 emot beslöt brädgårdsarbetarna att acceptera förslaget.¹⁴

Det var alltså med en knapp majoritet som brädgårdsarbetarna bestämde sig för att godkänna det av förlikningsmannen framlagda förslaget. Dock var det en rejäl ökning av antalet arbetare som ville göra upp med arbetsgivarna jämfört med siffrorna från de tidigare omröstningarna. Lönekonflikten hade varat i över en månad, och förmodligen var det så att

de förlorade arbetsinkomsterna nu hade börjat göra sig kännbara.

Arbetsgivarnas besked lät vänta på sig. Det dröjde ända tills den 21 mars innan arbetsgivarna i tidningen Halland meddelade att de mot bakgrund av det kärva ekonomiska läget inte kunde acceptera medlingsförslaget. Vidare tillkännagav arbetsgivarna att de på grund av oroligheter nere i hamnområdet under den senaste tiden beslutat att hos länsstyrelsen begära fridlysning av ett område som begränsades av Nissan i väster, av Stationsgatan i öster, av Styrmansgatan i norr och av Importgatan i söder. Kravet på fridlysning stöddes dessutom av hamnstyrelsens ordförande Wilhelm Lindström (av hänsyn till trafiken i hamnen) och stadsfiskal Falk (av ordningsskäl) och bifölls av tf. borgmästare Fogelklou¹⁵. Fridlysningen skulle ge en möjlighet att ta in strejkbrytare utifrån.

Jag har inte funnit något tydligt samröre mellan hamnstyrelsen och trävaruexportörerna när det gällde fridlysningen, men däremot nämns trävaruhandlaren Gustaf Hyleén som sakkunnig under den diskussion om de nya hamnavgifterna som fördes och som finns tillgänglig i ett av hamnstyrelsens protokoll från den 22 januari¹⁶. Rimligtvis bör det ha funnits ett samband, då ju såväl trävaruexportörerna som hamnstyrelsen hade sin verksamhet förlagd till just hamnen. Halmstad var inte heller vid denna tid någon storstad, så därför torde det ha funnits ganska nära kontakter inom stadens övre skikt.

Strejkbrytare eller arbetsvilliga inkallas

Arbetsgivarnas avböjande av medlingsförslaget den 21 mars samt fridlysningen av hamnområdet tycktes vara till för att skapa förutsättningar för en insats av strejkbrytare. Det är här intressant att notera att denna beteckning endast förekom i arbetarpressen och i fackföreningssammanhang, medan t.ex. högerpressen i stället använde ordet »arbets-

villiga». Det verkade alltså som om arbetsgivarna förberedde sig på en långdragen konflikt. Frågan är vilken roll SAF spelade, exempelvis finansiellt.

Tisdagen den 24 mars startade oroligheter då fyra strejkbrytare, anställda av Gustaf Hyleén, angreps av en folkmassa. Tidningen Halland var inte imponerad av polisernas uppträdande: »Nu verkade istället polisen agera som om de hade med en bilparkering att göra». Samma kväll fick en av arbetsgivarna dörrhandtaget insmört med exkrementer.¹⁷

Två dagar senare anlände från Göteborg den första »Lumplenan» (ett logementsfartyg för strejkbrytarna) och dessutom 25 strejkbrytare. För att bättre kunna kontrollera läget vid arbetsplatserna beslöts under ett fackföreningsmöte att antalet strejkvakter skulle ökas från åtta till tolv. Genom de kontakter som brädgårdsarbetarna hade med telegrafverkets personalförbunds avdelning 1 fick mötesdeltagarna veta att strejkbrytarnas förfrågan om inmontering av telefon i logementsfartyget hade avslagits. En av mötesdeltagarna, medlemmen Karl Nilsson, hade av trävaruhandlaren Gustaf Hyleén erbjudits en förmansplats med god lön om han återvände till arbetet. Nilsson hade dock avböjt Hyleéns erbjudande, vilket mötte övriga mötesdeltagares sympatier.¹⁸

Vid ett möte med Halmstads Fackliga Centralorganisation (FCO) tisdagen den 31 mars behandlades bl.a. brädgårdskonflikten. Det konstaterades att då SAF tagit över de lokala arbetsgivarnas bestämmanderätt så väntades konflikten bli långvarig. Därför beslöt mötet att igångsätta en insamling till förmån för de strejkande. Dessutom enades mötesdeltagarna om att inte inlåta sig i polemik med tidningen Halland.¹⁹

Trots att telegrafverkets personalförbund hade vägrat att installera en telefon i logementsfartyget, stod det vid fackföreningsmö-

tet onsdagen den 1 april klart att en dylik nu var inmonterad där. Dessutom rapporterades det att en vagnslast med portabla sängar skulle anlända till stuveribolagets värme-stuga och att dessa troligtvis var avsedda att användas av kommande strejkbrytare²⁰.

Rykten började nu cirkulera att ännu ett logementsfartyg skulle anlända liksom ett 30-tal strejkbrytare, vilket naturligtvis ökade irritationen hos de strejkande. Torsdagskvällen den 16 april kom så riktigt allvarliga sammanstötningarna till stånd mellan de strejkande och strejkbrytarna, då de sistnämnda uppgavs ha avlossat fem revolverskott mot folkmassan. Det hela var så allvarligt att all polispersonal kallades ut för att mota in strejkbrytarna på det fridlysta området igen.²¹ Mycket tydde nu på att konflikten skulle dra ut på tiden, och utvecklingen pekade på att arbetsgivarna rustade sig för detta. Lönekonflikten skulle snart komma att övergå i kravaller.

Polisen förstärks, fullmäktige oense

Då uppgörelsen mellan parterna drog ut på tiden blev stämningen alltmer irriterad. Vid fyratiden på måndagen den 21 april, uppger Hallandsposten, hade ett stort antal människor samlats vid det fridlysta området. De arbetsvilliga (obs. ej »strejkbrytarna») som hade retat sig på denna närgångenhet försökte få bort åskådarna, vilket ledde till en del bråk. En arbetsvillig hade tydligen försökt stoppa en förbipasserande bil. Polis anlände och bråket upphörde. Hallands Folkblad hade en delvis annan version av det inträffade: oroligheterna började när ett 25-tal strejkbrytare stormade en förbipasserande bil och måttade flera slag mot föraren. Samtidigt gick andra strejkbrytare till angrepp mot folkmassan med stenar och skymford.²²

Bråket tog ny fart senare vid sjutiden samma kväll. De arbetsvilliga hade samlats på Ljungmansgatan utrustade med allehanda

tillhyggen och hotade att storma de cirka tusen åskådare som samlats vid Stationsgatan. Efter det att överkonstapel Sundberg lyckats lugna ner massan drog sig de arbetsvilliga tillbaka, men problem uppstod när polisen skulle mota bort de samlade människorna. Två gånger måste poliserna göra chock med dragna batonger, och vid det andra tillfället angreps de i ryggen av ett hundratal människor. Ordningmakten redde dock ut situationen och flera poliser gavs ledigt. Tyvärr blossade bråket upp vid elvåtiden på kvällen igen och batongerna fick åter tas i bruk.²³

Det var uppenbart att Halmstads lilla polisstyrka inte var kapabel att hantera de situationer som uppstått. Därför sände stadens polisledning ett telegram till chefen för Socialdepartementet i Stockholm, Sam Larsson:

Gårdagens afton inträffade svårartade gatuuppträden med anledning av Brädgårdskonflikten. Av stadens polis kunna högst 25 man disponeras för ordningens upprätthållande. På framställning av polischefen och poliskommissarien hemställas att snarast fem ridande poliser och sju till fots, befäl inräknat, hitbeordras från Göteborg i enlighet med § 6 i polisreglementet.²⁴

Göteborgspoliserna fick genast mycket att göra, då de sattes in för att skingra en folkmassa på ett par tusen människor som samlats utanför järnvägsstationen. Både Hallandsposten och Hallands Folkblad var mycket kritiska mot göteborgspolisernas uppträdande, då dessa agerat onödigt brutalt för att skingra en folkmassa som ändå var på väg hem. Sådana storstadsfasoner gick inte att tillämpa i Halmstad, och länsstyrelsen uppmanades att skicka hem de ridande poliserna igen. Tidningen Halland var däremot imponerad av poliserna som:

... bestod av folk som kunde sin sak, något som märktes på deras fasta, lugna och beslutsamma sätt att uppträda på. Med sådant kommer man bra mycket längre än med det system som praktiserats

tidigare här i staden, och som kulminerade i en förklaring av sin egen oförmåga. Det duger inte att underhandla med busar och ligister, sådant förstår de inte. Hade vi haft mer av denna fasthet från början så hade detta spektakel aldrig kommit till stånd.²⁵

Vid stadsfullmäktiges möte onsdagen den 22 april förde den socialdemokratiska partigruppen fram en protest mot fridlysningen, mot göteborgspoliserna samt mot »kosackfasonerna» i stadens centrum. Georg Swensson föreslog att fullmäktige skulle enas om en uppmaning till båda parterna om omedelbar uppgörelse, varpå Wendt (högern) snabbt replikerade att fullmäktige inte fick ta intryck av Swenssons uppmaning. Wilhelm Lundström, fullmäktigeledamot för högerpartiet, förklarade att han ensam och utan samråd med den övriga hamnstyrelsen tagit beslut om fridlysningen.²⁶ I övrigt var onsdagen lugn.

Skottlossning

Den verkliga stormen bröt lös på torsdagskvällen den 23 april. I stadsfiskal Falks protokoll finns ett antal vittnesmål som kan vara intressanta. Gustaf Hyleén hade vid nio-tiden anlänt till hamnplatsen och sett en skrämmande folkmassa på väg mot logementsfartygen. De arbetsvilliga hade ett tiotal revolverar, och när folkmassan anlände utbröt skottlossning. Hyleén kunde inte säga från vilken sida skotten kommit, men hade hört någon ropa: »skjut icke i luften, spara ammunitionen tills de komma ombord». Ett annat vittnesmål kom från J. Månsson, befälhavaren på logementsfartygen. Månsson uppgav att han skjutit i luften sedan fartygen träffats av 800 kilo sten. Vilka av det övriga manskapet som hade haft vapen visste ej Månsson exakt, men de hade beordrats att sikta lågt. Efteråt hittades en hylsa på land och en kula i en av fartygssidorna.²⁷

Avskriften av Falks protokoll fick mottaga kraftig kritik från Halmstads FCO, som

ansåg Falks undersökning alltför ytlig. Därför gjorde Falk ytterligare en undersökning, och här hördes bl.a. den arbetsvillige Johan Lundström. Han bodde på ett av logementsfartygen och hade den 23 april sänat blivit träffad i huvudet av en sten. Mörkret gjorde det svårt att uppskatta antalet människor på kajen, men han trodde att det handlade om något tusental. Lundström visste inte vilken sida som hade börjat skottlossningen eller vilka av de arbetsvilliga som skjutit. Där emot visste han att en av hytterna på logementsfartyget »Venus» hade använts som förrådsutrymme och att det där funnits ett mausexgevär. Den ende som enligt Lundström hade nyckel dit var fartygets befälhavare, Månsson.²⁸

Tidningarna uppgav dagen efter att tre ungdomar hade skottskadats i benen under oroligheterna, men det visade sig senare att endast två hade träffats. På våren 1979, nästan femtio år efter brädgårdskonflikten, intervjuades Bertil Bengtsson (en av de tre) i Hallandsposten. Han och några kamrater hade tänkt smyga sig ner till kajplatsen och kapa trossarna för att tvinga ut fartyget från kajen. De upptäcktes av polisen som sköt varningsskott, men trots detta fortsatte de att springa och sen small det igen. Två av kamraterna föll ihop och Bertil fick hjälpa dem därifrån. I artikeln från 1979 hävdade Bengtsson att skotten inte kom från strejkbrytarna utan från polisen.²⁹

I Hallandsposten bemöttes Bengtssons kommentarer dagen efter av f. d. överkonstapel Carl Friberg som varit med och utrett händelserna. Friberg konstaterade i artikeln att Bertil Bengtssons uppgifter var felaktiga och att såväl den tillkallade vapenexperten som läkaren kunde konstatera att skotten kommit från ett mausexgevär. Sådana var poliserna inte utrustade med, men däremot hittades sex stycken ombord hos strejkbrytarna.³⁰

Går det då i efterhand att bestämma vem som avfyrat de skadande skotten? Vittnesmålen har flera allvarliga brister. För det första var alla nedtecknade i efterhand, och detta gäller i synnerhet Bertil Bengtssons och Carl Fribergs vittnesmål. För det andra hade samtliga inblandade intresse av att inte bli utpekade som potentiella deltagare i skottlossningen. För det tredje bör mörkret och kalabaliken i hamnen ha gjort det svårt för de inblandade att få någon översikt över det inträffade.

Låt oss ändå anta att Fribergs uppgifter stämmer: både vapenexpertis och läkare konstaterade att skadorna orsakats av mausegevär, ett vapen som polisen inte var utrustad med, men som funnits i sex exemplar på logementsfartyget. Därtill kan läggas att strejkbrytaren Lundström sade sig minnas att det fanns åtminstone ett mausegevär ombord och att fartygets befälhavare – Månsson – hade tillgång till detta. Ungdomarna hade träffats i benen och Månsson hade ju beordrat strejkbrytarna att sikta lågt. Sannolikt var det strejkbrytarna som skottsskadat de båda ungdomarna.

Kulmen nås

Nere vid hamnen blev det en tumultartad eftermiddag fredagen den 24 april 1931. T.f. borgmästare Fogelklou tvingades vid tre tillfällen läsa upprorslagen (utan någon nämnvärd effekt), och en sammandrabbning mellan folkmassan och de 35 poliserna verkade vara oundviklig. Lyckligtvis kunde konduktör Edvin Jansson med hjälp av FCO:s ordförande Yngve Lindgren reda ut situationen. De båda herrarna lyckades göra om insatsen strax därefter när folkmassan var på väg att storma polisstationen på jakt efter en anhållen (mannen blev aldrig anhållen, utan skjutsades hem av polisen). Vid midnatt gästades tidningen Hallands redaktion på Köpmansgatan av en samling ligister och

... plötsligt klirrade redaktionen rutor, då flera knytnävsstora stenar slungades in med full kraft i tydlig avsikt att skada någon på redaktionen. Lyckligtvis skadades ingen men attentatet mot oss var synbarligen i förväg planerat.³¹

Fram till denna stund hade folkmassan i stort sett följt de uppmaningar som gavs den av ledningen för Halmstads FCO. Detta hade gjort det möjligt att från arbetarhåll genom

Tidningen Hallands lokal utsattes flera gånger för stenkastning. Det som är inringat på bilden gick sönder under stenkastningen. Foto: Länsmuseum Halmstad.

ett korrekt och skötsamt uppträdande dels hävda sig på lika villkor i förhandlingarna med arbetsgivarna, dels kunna representera arbetarnas sak inför myndigheterna. På samma sätt hade Halmstads FCO genom de täta kontakterna med socialdemokraterna i stadsfullmäktige kunnat lägga fram förslag och ställningstaganden. Stora delar av detta för arbetarna gynnsamma förhållande började nu att hotas. I stället uppstod situationer där Halmstads FCO endast med nöd och näppe kunde avvärja en katastrof.

I ett samtal mellan stadsfiskal Falk och Hallandspostens reporter anförde Falk:

Man kan ej överdriva situationens allvarliga karaktär. Jag tror knappast att liknande tidigare förekommit i Sveriges land. Något sådant får icke upprepas. Dem, på vilka det ankommer, får hitta på något sätt att ordna upp den här historien. Det är icke endast i stadens intresse, det är i hela landets³²

Representanter från Halmstads FCO hade under fredagen sammanträffat med t.f. borgmästare Fogelklou i syfte att få bort strejk-brytarna och logementsfartygen från staden för att lugna ner situationen. Om inte detta var möjligt skulle FCO fransäga sig allt ansvar. T.f. borgmästaren ställde sig välvillig till förslaget och satte sig i kontakt med de lokala trävaruexportörerna. Dessa framhöll att det inte var de som bestämde i frågan, men lovade att kontakta Svenska Arbetsgivar-föreningen. SAF avvisade dock förslaget.³³

Vid halvvatttiden på fredagskvällen höll Halmstads FCO ett möte i Folkparken inför omkring 2 000 personer. Från ansvarigt arbetarhåll uttalades skarpa fördömanden över de våldsmetoder som kommit till användning, och man manade till lugn och besinning. Trots uppmaningarna drog en stor del av folkmassan in till tidningen Hallands redaktion på Köpmansgatan och utsatte denna för stenkastning. Först sedan ridande polis ingripit upphörde stenkastningen. Folkmassan drevs från Köpmansgatan österut, ut på väg

mot brädgårdarna, där den förenades med ännu en folkmassa. De få poliser som avsatts för att bevaka avspärningarna lyckades få stopp på massan först efter det att man med dragna revolverar hotat att skjuta rakt in i folkhopen. Inför detta hot drog sig män-niskorna tillbaka in mot centrum där tidningen Hallands redaktion för andra gången inom loppet av ett par timmar drabbades av stenkastning. Till slut blev situationen så allvarlig att stadens polisledning fann det nödvändigt att hos Länsstyrelsen ansöka om militär hjälp.³⁴

I en framställan till chefen för Kungliga Hallands regemente anhöll länsstyrelsen om följande:

Jämlikt § 8 i Kungliga kungörelsen den 31 december 1915, angående av militär personal till upprätthållande av den allmänna ordningen m.m., får Länsstyrelsen härigenom bekräfta en framställning att 51 man militär personal, befäl inräknat, måtte för upprätthållande av den allmänna ordningen här i staden ställas till polischefen i Halmstads förfogande.³⁵

Effekten av det militära ingripandet skildras i boken *Hallands regementes historia 1624–1961*:

Ögonvittnen berättar samstämmigt om den lugnande effekt militärens plötsliga närvaro åstadkom på folkmassan. De blänkande hjälmarna och vapnen gjorde det med ens klart, att myndigheternas tålmod nått bristningsgränsen och att de därtill nu hade makt att sätta bakom sina uppmaningar till lugn³⁶

Nu var kulmen i brädgårdskonflikten nådd och vid det här laget hade Halmstads FCO förlorat kontrollen över den stora folkmassan. Dennas framfart fördömdes exempelvis kraftigt av FCO vid det möte som hölls i Folkparken under fredagskvällen, men trots detta drog massan in till staden och vandaliserade tidningen Hallands redaktion. Vad som senare utspelade sig på väg ut mot brädgårdarna var lyckligtvis det närmaste som Halmstad kom de händelser som tre veckor senare inträffade i Ådalen. Hade inte poli-

sens hot om eld tagits på allvar så hade samma sak hänt i Halmstad. Tillkallandet av militär från regementet fick ingen avgörande betydelse, eftersom poliserna redan avvärjt den allvarligaste situationen. Men principen om användande av militär personal för att förstärka polisen vid nödsituationer tillämpades med förödande resultat i Ådalen.

Enighet i stadsfullmäktige

Då det vid Halmstads stadsfullmäktiges sammanträde den 23 april hade saknatss enighet kring ett gemensamt uttalande i konflikten, hade det lagts in ett extramöte lördagen den 25 april. De frågor som man då skulle ta ställning till var:

- 1) Förslag om att fullmäktige skulle uppmana de berörda parterna till uppgörelse.
- 2) Förslag om att fullmäktige skulle föreslå hemsändande av göteborgspoliserna.
- 3) Förslag om att uppmana allmänheten till lugn.

Kring det första förslaget var enigheten total. Även Wendt, som den 23 april kraftigt tillbakavisat detta, visade sig vara välvilligt inställd. Rörande det andra förslaget, angående hemsändandet av poliserna, förklarade Georg Swensson (s) att han såsom förslagsställare återtog förslaget. Motiveringen till detta var de oroligheter som förekommit sedan den 23 april och som den socialdemokratiska partigruppen valde att ta avstånd ifrån, men som sades vara ett resultat av såväl fridlysningen av hamnområdet som göteborgspolisernas framfart. Kring det tredje förslaget var fullmäktiges enighet också total.³⁷

Efter de oroligheter som inträffat under de senaste dagarna blev polisen tvungen att se över sin utrustning. En kanske obetydlig, men för situationen ändå mycket talande, kuriositet är det brev som avsändes från

Halmstads polisstation till Trelleborgs Gummifabrik lördagen den 25 april:

För Halmstads poliskårs räkning rekvideras härmed 10 stycken gummibatonger, att levereras omedelbart.³⁸

Segslitna förhandlingar under militärt lugn

Vid det möte som statens förlikningsman, professor Kjellman, höll med parterna den 25 april var även ordföranden för Halmstads FCO, Yngve Lindgren, närvarande. Mötet som tog större delen av helgen i anspråk ledde dock ingen vart. Förlikningsmannen meddelade trots detta under måndagen att han per brev översänt ett nytt förslag till parterna och att förhandlingarna skulle återupptas klockan sex på kvällen den 1 maj. Såväl lördagen som söndagen var lugna, vilket kan ha berott på att tidningarna uppgav att poliserna skaffat tårgas.³⁹

En omständighet som säkert bidrog till att bevara lugnet var det faktum att den militärenhet från Hallands regemente som under torsdagskvällen sattes in i ordningssyfte nu placerades ute vid brädgårdarna, där sand säckar lades upp och kulsprutor grupperades.⁴⁰ Det intressanta är att detta inte alls nämndes i någon av de lokaltidningar som i övrigt behandlade konflikten eller i arbetarnas protokoll. Från kommunistiskt håll uppmärksammades däremot det hela i ett strejcknummer från söndagen den 26 april, vilket riktade sig till soldaterna:

Kamrater vid I16! [Hallands regemente] I den nu pågående konflikten i Halmstad har kapitaliststaten kastat masken och visat sitt verkliga ansikte. Man har visat vilka vapen och metoder man är beredd att tillgripa för att slå ner arbetarna. Med hjälp av »Sveriges riks lag», fridlyser man det område där tjuvarna-strejkbyrtarna håller till och jagar sedan stadens egna medborgare med sablar och batonger. Men naturligtvis nöjer man sig inte härmed, då inte arbetarna finner sig i strejkbyrtarinvasionen. Polisbatongerna och sablarna har varit för svaga, anser man, och därför har man kommenderat ut er i beredskap, för att meja ner era kämpande klassbröder.

Glöm inte, kamrater i vapenrocken, att ni själva tillhör den arbetande klassen. Därför skall striderna ej stå mellan soldater och arbetare, utan klass mot klass. Vi lutar på att ni gör er plikt mot er själva och mot era kamrater.⁴¹

Militärens andra uttryckning nämndes alltså bara av dem som hade intresse av det. Från militärt håll ville man säkert framhålla den egna insatsen, och ur kommunistisk synvinkel sågs uttryckningen som en chans att vinna sympati genom att hänvisa till klassgemenskapen. Det faktum att militärens närvaro i hamnen, ett område där myndigheternas aktivitet tidigare vållat så mycket irritation bland arbetarna, inte alls nämns i vare sig Hallands Folkblad eller vid något av brädgårdsarbetarnas fackföreningsmöten är anmärkningsvärt. Kanske var det så att aktiviteterna i hamnen inte längre var det primära, utan att det var annat som krävde brädgårdsarbetarnas och Halmstads FCOs uppmärksamhet?

Hallands Folkblad meddelade tisdagen den 28 april att Halmstads FCO dagen före hade kallat samtliga fackförenings- och verkstadsklubbstyrelser till möte för behandling av situationen i arbetskonflikten. På dagordningen fanns frågan om en utvidgning av konflikten, en lokal generalstrejk. Då förlikningsmannen lagt fram ett nytt förslag, på vilket svar skulle avgivas före klockan sex lördagen den 1 maj, beslöt mötesdeltagarna att ingen åtgärd i riktning mot utvidgning skulle tas. Dessutom blev den senaste veckans händelser föremål för debatt, och mötet beslöt att uttala en allvarlig och skarp protest mot den stenkastning som förekommit mot såväl tidningen Hallands redaktion som mot av konflikten oberörda.⁴²

Åter fanns det tydliga tecken på att arbetarna och Halmstads FCO nu befann sig på defensiven. Ett par veckor tidigare skulle protesten mot en vandalisering av tidningen Hallands redaktion aldrig ha uttalats. Ett

liknande förhållande gäller det av förlikningsmannen framlagda medlingsförslaget. Trots att detta, från arbetarhåll, måste ha uppfattats som dåligt, så var Halmstads FCO ändå angeläget att avvakta med en generalstrejk till förmån för arbetsfreden.

På grund av den senaste tidens händelser i Halmstad så fanns det enligt Hallands Folkblad anledning att vara en smula orolig inför årets 1:a majdemonstration. Skulle det bli en lugn och värdig uppmarsch eller skulle det bli kravaller? Lyckligtvis blev det förstnämnda fallet. Med musik i spetsen marscherade tåget med cirka 2 000 deltagare och 25 fackföreningsfanor till Folkparken, där arbetarsånger sjöngs och ytterligare ett hundratal deltagare anslöt. Trots att kommunisterna mobiliserat stöd från hela södra Halland samlade man endast 350 deltagare. Avsaknaden av fackföreningsfanor tydde enligt tidningen på att det kommunistiska inflyandet över fackföreningarna nu var över. Även strejkbrytarna passade på att fira. Från Laholm rapporterades att sju av dem firat så grundligt att de åkt i fängelse för fylleri.⁴³

Vid brädgårdsarbetarnas fackföreningsmöte den 1 maj var även Mårtensson och Yngve Lindgren närvarande. Mårtensson redogjorde för de förhandlingar som förts den 25 och 26 april och det bud som förlikningsmannen ville ha svar på före klockan sex på kvällen den 1 maj. Kjellmans förslag innebar förhöjd timlön från den gamla på 1,05 till 1,075 kr; olycksfallsförsäkringen skulle uppgå till 4 kronor per dag under de första 35 dagarna, och avtalet skulle gälla till utgången av 1932. Under den debatt som följde på Mårtenssons presentation vidhöll samtliga talare att förslaget var för dåligt för att antagas. Det föreslogs därför att medlingsbudet skulle avböjas, men på ett så smidigt sätt att inte förhandlingarna stördes eller strandade. Brädgårdsarbetarnas svar lämnades vid kvällens förhandlingsmöte, där

arbetsgivarna däremot visade sig vara positiva till medlingsförslaget.⁴⁴

Skillnaden mellan det förslag som professor Kjellman presenterade den 14 mars och det han lade fram den 27 april var att timlönen skulle höjas med 2,5 i stället för med 5 öre, att olycksfallsersättningen skulle uppgå till 4 kronor istället för 4,50 kr/dag samt att avtalet skulle gälla även för år 1932. Det kan knappast ha varit i arbetarnas intresse att fixera lönerna samt olycksfallsersättningen vid en så låg nivå under en så lång period. Däremot var det inte så konstigt att arbetsgivarna godtog medlingsförslaget. Löneökningarna var minimala, samtidigt som de låstes vid denna nivå under en ganska lång tid. Endast olycksfallsersättningen var ett problem för arbetsgivarna, men jämfört med arbetarnas bud från den 11 november föregående år då de ville ha 6 kronor per dag så gick nog även detta att smälta.

Genombrottet

Fredagens (den 1 maj) strandade förhandlingar hade avslutats med att Kjellman vid tiotiden på kvällen presenterade ett nytt förslag, som var likt det förra i allt förutom att olycksfallsersättningen höjts till 4,50 kronor per dag i 35 dagar. Förhandlingarna skulle tas upp på förmiddagen lördagen den 2 maj. Vid brädgårdsarbetarnas fackföreningsmöte på lördagsmorgonen presenterades förslaget. Under den efterföljande debatten restes krav på antagande, och vid den omröstning som genomfördes med onamnade valsedlar visade det sig att mötesdeltagarna med 49 röster mot 19 hade antagit förslaget. Tre blanka röster avlämnades. Vid det extramöte som brädgårdsarbetarna höll samma eftermiddag rapporterades det att en uppgörelse var träffad och att båda parter hade godkänt och undertecknat det nya avtalet. Eftersom en del praktiska problem måste klaras av först, skulle arbetet inte återupptas förrän på tis-

dagen.⁴⁵ Till de »praktiska problem» som måste klaras av räknades att få bort strejkbrytarna, de från Göteborg rekvirerade poliserna samt att montera ner det taggtrådsstängsel som utgjorde gränsen till det fridlysta området. Brädgårdskonflikten i Halmstad var över.

Slutsatser – vinnare och förlorare?

Arbetsgivarna hade i november 1930 aviserat avsevärda lönesänkningar för brädgårdsarbetarna, men fick i den slutgiltiga uppgörelsen acceptera såväl löneökningar som höjd olycksfallsersättning. Arbetsgivarnas eftergifter var dock minimala, och genom att avtalet fixerades under en så lång tid skapades en förhållandevis god garanti för en varaktig arbetsfred. Även om arbetsgivarna kortsiktigt förlorade ekonomiskt på brädgårdskonflikten, så hade de fortfarande sin verksamhet kvar, om inte annat så hade de åtminstone sin prestige kvar. Trävaruexportörerna hade sannolikt inte förlorat på konflikten.

De förhoppningar, på bl.a. kraftigt höjda löner, som brädgårdsarbetarna hyste i november 1930 hade ett halvår senare grusats. De löneökningar och förbättringar av olycksfallsersättningen som professor Kjellmans slutgiltigt antagna bud ledde till var mycket blygsamma och kan inte ha kompenserat de ekonomiska uppostringar som arbetarna fick göra under konfliktens gång. Brädgårdsarbetarna tvingades att acceptera ett för dem ogynnsamt bud, och alltså hörde brädgårdsarbetarna till den förlorande parten.

Till förlorarna borde även inräknas arbetarrörelsen i Halmstad som helhet. Av det anseende som Halmstads FCO inledningsvis hade haft i de flesta läger återstod i början av maj 1931 inte mycket. Fackliga Centralorganisationen hade faktiskt inte vid något möte med myndigheterna fått något konkret ut rättat, utan tappade i stället i pondus i de egna

leden. Som exempel på detta kan nämnas stenkastningen mot tidningen Hallands redaktion, som ägde rum precis efter ett FCO-möte där man enats om att ta avstånd från våldet.

Efterord

Uppsatsen hade kunnat förbättras avsevärt om jag hade haft tillgång till material från ytterligare tre håll. För det första hade jag velat gå in i trävaruexportörernas arkiv för att »ta pulsen» på dem. Kanske hade jag kunnat dra andra, eller åtminstone annorlunda, slutsatser då. En intressant fråga hade onekligen varit den vilket förhållande Axel Nilsson hade till de övriga trävaruexportörerna. Varför slöt han avtal tidigare än de andra till exempel? Problemet är bara att ingen av de nämnda trävaruhandlarna idag upprätthåller sin verksamhet. Vissa har lagts ner, medan andra (som Hyleéns Trävaru AB) har bytt ägare. Privata arkiv är ju dessutom svårare att få tillgång till.

En annat intressant perspektiv hade varit att ytterligare undersöka den roll som kommunisterna spelade i kravallerna. Problemet här har i stället varit säkerhetsmässigt: det mesta av kommunistmaterialet brändes i samband med det tyska anfallet på Danmark och Norge den 9 april 1940. Den tredje möjligheten hade varit att fördjupa sig i polisprotokollen. Olyckligtvis har just denna arkivkartong »kommit bort» i Landsarkivet i Lund. Är detta en tillfällighet, eller?

Noter

- 1 Thullberg P. och Östberg K. (red.). *Den svenska modellen*, s. 18.
- 2 *Statistisk årsbok för Sverige*, »Arbetslösa inom fackorganisationerna 1921, 1926, 1931».
- 3 Lewin, L. *Ideologi och strategi. Svensk politik under 100 år*, s.176 ff.
- 4 *Statistisk årsbok för Sverige*, »Skogsavverkning i tusen kubikmeter 1921, 1926, 1931» samt *Historisk sta-*

tistik för Sverige, del tre, Utrikeshandel 1732–1970, »Bräddexport i tusen kubikmeter».

5 Halland. Ons. 24/9 1930. Nr 221, s. 2.

6 Protokoll, Halmstads Bräd- och Bjälkgårdsarbetares fackförening, avd. 52 (fortsättningsvis BBff), 7/11 1930.

7 Förhandlingsprotokoll, rörande kollektivavtal. 11/11 1930.

8 Protokoll. Halmstads BBff, avd. 52. 11/11 1930.

9 Ibid. 3/2 1931.

10 Ibid. 8/2 1931, Protokoll. Halmstads BBff, avd. 52. 8/4 1931. Den 12/2 infördes blockad även mot trävaruexportör Axel Nilsson sedan denne återupptagit arbetet med hjälp av förmän. Axel Nilsson försökte vid flera tillfällen sluta separata avtal med arbetarna. Han hade bl.a. visat sig villig att godta det medlingsförslag som professor Kjellman lagt fram den 14 mars och slöt dessutom slutgiltigt avtal tidigare (22/4) än övriga arbetsgivare. Orsakerna till detta är oklart.

11 Hallands Folkblad. Nr 32, s. 3, Hallandsposten. Nr 32, s. 1 samt Halland Nr 32, s. 3. Samtliga 9/2 1931.

12 Protokoll, Halmstads BBff, avd. 52. 14/2 1931. Den eller de som läckte hittades aldrig.

13 Ibid. 14/3 1931.

14 Ibid. 16/3 1931.

15 Halland. Lör. 21/3 1931. Nr 67, s. 3, Hallands Länsstyrelse. 20/3 1931. Prot., Bil. A, s. 164 ff. No:30. Fol:350. Det fridlysta området minskades redan dagen efter fridlysningen så att gränsen i norr gick vid Båtmansgatan och i söder vid Maskinistgatan.

16 Protokoll. Hamnstyrelsen. 22/1 1931. No: 326.

17 Halland. Tis. 24/3 1931. Nr 70, s. 3.

18 Protokoll. Halmstads BBff, avd. 52. 26/3 1931 samt 30/3 1931.

19 Cirkulär Nr 3 1931. Halmstads FCO.

20 Protokoll. Halmstads BBff, avd. 52. 1/4 1931.

21 Hallands Folkblad. Mån. 13/4 1931. Nr 82, s. 6, Protokoll. Halmstads BBff, avd. 52 13/4 samt Hallands Folkblad. Fre. 17/4 1931. Nr 87, s. 6.

22 Hallandsposten, Tis. 21/4 1931, Nr 90, s. 1 samt Hallands Folkblad. Tis. 21/4 1931, Nr 90, s. 1.

23 Hallandsposten. Tis. 21/4 1931, Nr 90, s. 1ff.

24 Brevbok vid Hallands läns Landskansli. No:750. 21/4 1931.

25 Hallandsposten. Ons. 22/ 4 1931, Nr 91, s. 1, Hallands Folkblad. Ons. 22/ 4 1931, Nr 91, s. 1. Halland. Ons. 22/4 1931, Nr 91, s. 4.

26 Protokoll. Stadsfullmäktige. s. 90 ff. 23/4 1931.

27 Kopia av polisprotokoll, skickat av stadsfiskal Falk till Justitieombudsmannen (JO). 24/5 1931.

28 Kopia av polisprotokoll, skickat av stadsfiskal Falk till Justitieombudsmannen (JO). 24/5 1931.

29 Hallandsposten. Tors. 26/4 1979. Nr 95, s. 4.

30 Hallandsposten. Fre. 27/4-79. Nr 96, s. 6. Friberg hänvisade i artikeln till ett utredningsmaterial som skulle

finnas i Landsarkivet i Lund, men som trots idoga försök visat sig omöjligt att spåra.

³¹ Hallandsposten. Fre. 24/4 1931. Nr 93, s. 1 samt Halland. Fre. 24/4 1931. Nr 93, s. 3.

³² Hallandsposten. Fre. 24/4 1931. Nr 93, s. 1.

³³ Hallands Folkblad. Lör. 25/4 1931. Nr 94, s. 1.

³⁴ Halland. Lör. 25/4 1931. Nr 94, s. 3 samt Hallands Folkblad. Lör. 25/4 1931. Nr 94, s. 1.

³⁵ Brevbok vid Hallands Läns Landskansli 24/4 1931. No: 750.

³⁶ Hägge, E. m.fl. *Hallands regementes historia 1624–1961*, s. 153 f.

³⁷ Protokoll. Stadsfullmäktige. s. 120 ff. 25/5 1931.

³⁸ Brevkonceptbok. Stadsfiskalens. 1931. Bil.:18, s. 176.

³⁹ Hallands Folkblad. Mån. 27/4 1931. Nr 95, s. 9.

⁴⁰ Hägge, E. m.fl. *Hallands regementes historia 1624–1961*, s. 154 f.

⁴¹ Arbetartidningen 16 1/2 1931. Kommunistiskt strejksnummer.

⁴² Hallands Folkblad. Tis. 27/4 1931. Nr 96, s. 1.

⁴³ Hallands Folkblad. Lör. 2/5 1931. Nr 97, s. 5.

⁴⁴ Protokoll. Halmstads BBff, avd. 52. 1/5 1931 samt Förhandlingsprotokoll 1 och 2 maj, bil. 3 och 4.

⁴⁵ Protokoll. Halmstads BBff, avd. 52. 2/5 1931.

Kommunarkivet, Halmstad:

Protokollbok, fördd vid Halmstads Hamnstyrelsens sammanträden 1931. Arkivkartong N:o 21.

Folkkrörelsernas arkiv, Halmstad:

Brädgårdskonflikten i Halmstad. Halmstads FCO:s juridiska handlingar, skrivelser och cirkulär. Arkivkartong (kommunistiska strejktidningar finns här).

Protokollbok 1909–1938, för Svenska Transportarbetarförbundets avdelning 52 i Halmstad (Bräd- och Bjälkgårdsarbetarnas fackförening).

Protokollbok A.I. för Halmstads Socialdemokratiska Arbetarekommun 1925–1932.

Tryckta källor

Statistisk årsbok för Sverige 1921, 1926 och 1931.

»Arbetslösa inom fackorganisationerna», samt »Skogsavverkning i tusen kubikmeter». Utgiven av SCB, Stockholm 1921, 1926 och 1931. Kungliga Boktryckeriet P. A. Norstedt & Söners Förlag.

Historisk statistik för Sverige, del 3. Utrikeshandel 1732–1970. »Brädeexport i tusen kubikmeter». Published by the National Central Bureau of Statistics, Stockholm. Printed in Sweden by Berlingska tryckeriet, Lund.

Tidningar:

Hallandsposten. 9/2 1931 – 4/5 1931.

Hallands Folkblad. 9/2 1931 – 4/5 1931.

Halland. 9/2 1931 – 4/5 1931.

Litteratur:

Hägge, E. m.fl. *Kungliga Hallands regementes historia 1624–1961*. Förlag: Okänt. Tryck: Bulls tryckeri, Halmstad 1964.

Lewin, L. *Ideologi och strategi. Svensk politik under 100 år*. Fjärde omarbetade upplagan. Förlag: Bonnier Alba. Tryck: Studentlitteratur i Lund 1992.

Thullberg, P. och Östberg, K. (red.). *Den svenska modellen*. (Walter Korpis uppsats). Förlag: Studentlitteratur AB. Tryck: Studentlitteratur i Lund.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Landsarkivet i Lund (LLA):

Polisen och åklagaren i Halmstads arkiv. Brevkonceptbok, Stadsfiskalens 1931. BII18A. Inbunden.

Länsstyrelsens arkiv, Halmstad:

Protokollbok vid Hallands läns Landskansli 1931. Inbunden.

Brevbok vid Hallands läns Landskansli 1931. Inbunden.

Rådhusets arkiv, Halmstad:

Protokoll, förda vid stadsfullmäktiges sammanträden mellan den 26 mars 1931 och den 25 april 1931. Inbunden.

Ett alltmera gränslöst Skåne

Av Nils Lewan

Svenska vägen 19, 226 39 Lund

Allteftersom den administrativa indelningen av ett landskap förändras, tillkommer resp. försvinner motsvarande gränser. Det kan tyckas att vi då endast har att göra med logiska konsekvenser, som det saknas anledning att närmare begrunda. Vad gäller äldre gränser, är detta dock ett onödigt förenklat betraktelsesätt. Slopandet av gränser – det må vara på kartor eller i verklighet – innebär nämligen ofta även ingrepp i såväl natur som historia, ett suddande i vårt gemensamma kulturarv.

Mängder av gränser slopas nu i det skånska landskapet, tillfälligt under en eller annan snöstorm, mer varaktigt genom en kyrklig strukturrationalisering. Detta inlägg föranleds närmast av den accelererande revisionen av församlingsindelningen i spåren av kyrkans skiljande från staten, men det vill också observera ett längre förlopp som bakgrund till de nya gränsmönstren på lokal nivå.

På ett högre plan

Den skånska diagonalen, länsgränsen mellan Skånes tvenne län, fungerade mellan 1719 och 1996. Det betyder dock inte att den hela tiden legat fast. Jens Möller har visat att justeringar tog fart efter 1862 och blev särskilt omfattande i samband med 1900-talets kommunsammanläggningar.¹ Ännu en konsekvens av dessa är att landskapet Skåne numera är mindre än den s.k. Region Skåne. Hallandssocknen Östra Karup ingår nämligen sedan 1971 i Båstads kommun. Få observerar dessa 44 km² – annat än från motorvägen E 6.

Skånes 23 häradar har inte heller förblivit orörda av regleringar, dock endast fram till 1950. I samband med följande års kommunsammanläggningar beslöt man nämligen, intressant nog, att häradernas gränser skulle frysas som historiska. Sedan de successivt förlorat sin roll som administrativa enheter på olika områden, framstår de numera just som historiska, och som en följd därav finner man dem inte heller på aktuella kartor.

Socknar, kommuner, församlingar och fastighetsindelning

Indelningen i socknar anses i södra Sverige ha tidigt medeltida ursprung, och den har i stor utsträckning bestått fram till vår egen tid. Om det vittnar bl.a. våra många medeltida kyrkor och kyrkplatser. Vissa förändringar har naturligtvis skett, men före de senaste decennierna var de relativt sett få.

I en förteckning över skånska sockennamn urskiljer Göran Hallberg totalt cirka 440 enheter.² Av dessa försvann ungefär en tiondedel före svensk tid: ett tiotal redan under medeltiden, ett tjugotal i samband med reformationen 1536 (de flesta i Lund) och återstoden senare under dansk tid.

Även därefter har ett antal sammanläggningar ägt rum, synbarligen främst i områden dominerade av gods, där ägare med patronatsrätt kunde få tillstånd att lägga samman socknar och därmed också riva kyrkor. Exempel är bl.a. Börtingekloster som på 1780-talet lade samman Börtinge och Lemmeströ, Marsvinsholm som 1867 byggde ge-

mensam kyrka för Skårby, Balkåkra och Snårestad samt Övedskloster där Skartofta lades samman med Öved 1806. Där socknarna bestod, utgick dock inte äldre gränser. Efter 1658 tycks faktiskt ytterst få socknar ha försvunnit fram till 1950, och trots ännu ett antal senare sammanläggningar var även det sena 1900-talets indelning i socknar fortfarande till allra största delen lika med vad vi ärvt från dansk tid, åtminstone vad gäller landsbygden.

Att själva gränserna långt fram i tiden ej alltid var helt preciserade spelade mindre roll i bysamhällets Skåne. Det var ju människorna som »sökte sig» till en och samma kyrka som utgjorde en socken, inte i första rummet markerna. Med skiftena kom emellertid också by- och sockengränser att läggas fast, och därmed blev tiden från 1800-talets början och fram emot 1900-talets mitt en period med näst intill helt stabila lokala gränser; dock har smärre områden »alltid» bytt socken. Ändringarna var emellertid fram emot 1900-talets senare del inte mer frekventa än att de kunde redovisas i SCB:s årliga befolkningsstatistik och i folkräkningarna. Förändringarna började bli fler, kanske framförallt i samband med att först städer och senare även andra samhällen började växa på allvar. Särskilt där en tätort på så sätt kom att ligga i två socknar uppstod problem. I exempelvis Staffanstorps valde man att lägga ihop två församlingar, medan man hos grannen Burlöv kunde nöja sig med att för Åkarp flytta gränsen ett stycke. En modern företeelse är också de växande städernas successiva indelning i flera församlingar, ofta med ändrade gränser, men det ligger utanför denna redogörelse.³

Efter 1862 års särskiljande av kyrkligt och borgerligt kommunala uppgifter inom ett och samma område blev nästa steg i uppbyggnaden av den till stor del medeltida indelningen

kommuners sammanläggande 1952 och omkring 1970. Med enstaka undantag använde man dock 1952 de gamla kommunerna (= socknarna) som byggstenar, och motsvarande kom att gälla vid nästa sammanläggning fram till 1974.

Sedan Skåne på detta sätt gått från cirka 400 över 130 till 33 kommuner, avsåg den tidigare indelningen enbart kyrkliga angelägenheter. Efter 1900-talets mitt började socknarna även till vardags benämnas församlingar. Dessa kom i åtskilliga fall snart nog att läggas samman till större pastorat än man tidigare haft. Dock rubbades den gamla indelningen i socknar/församlingar endast sällan av detta. I många fall sökte man för övrigt anpassa denna kyrkliga nyindelning till 1952 års »storkommuner» – som vi nu kan se det en tämligen meningslös följsamhet, då kommunerna snart därpå organiserades om på nytt i dagens långt färre och större enheter.

På 1980-talet följde också en fastighetsindelningsreform, helt anpassad efter dagens kommuner. Därmed blev ibland byar (omdöpta till trakter!) men framför allt socknar ointressanta även vid registrering av jord. Sedan den gamla jordebokssocknen i början av 1900-talet förvandlats till jordregistersocken, kom den alltså på 1980-talet att helt förlora sin roll som fastighetsregistreringsenhet.

Då hade redan ännu en gränsupplösning inletts. Man hade nämligen börjat finna det nödvändigt att justera by-/trakt- och församlingsgräns vid varje tillfälle då mark lades samman över en sådan gräns.⁴ Att sådant ej tidigare ansetts som något problem, tycks ha förbigått beslutande instanser. Administrativ okänslighet är som bekant mest bekväm på distans från de människor som berörs. Medan marken förr följde med människorna, tycks människorna numera få följa med marken.

En ny församlingsindelning

Församlingsindelningens orsaker och nödvändighet skall inte diskuteras här, däremot en av dess mindre uppmärksammade konsekvenser, nämligen att de gamla socknarna/församlingarna nu i väldigt många fall gått definitivt i graven tillsammans med sina gränser.⁵

Åtskilliga sammanläggningar har redan tidigare hunnit ske: I Alstads församling på Söderslätt har invånarna sedan 1980 fyra kyrkor att söka sig till, i Torns församling norr om Lund sedan 1992 sex o.s.v. I nämnda fall har den nya topografiska kartan logiskt nog slopat de tidigare gränserna. Men lite märkligt tycks det ju att församlingsborna nu kan »församla sig» i fyra eller fler kyrkor. I denna process har alltså begreppen socken och församling förlorat något väsentligt av sitt ursprungliga innehåll.

Nämnda två fall inräknade kan man fram till år 2000 räkna 21 sammanläggningar i Skåne, varvid sedan 1964 närmare sextio tidigare församlingar försvunnit. Vid det senaste årsskiftet inträffade emellertid närmast en revolution vad gäller antalet församlingar.⁶ Tidigare successiva sammanläggningar följdes nyåret 2002 av ytterligare 45, och enbart på Söderslätt och Österlen har i detta svep omkring 70 av 100 gamla socknar gått till historien.

Ännu vid mitten av 1900-talet var socknarna eller församlingarna i Skåne cirka 400, och enbart under de senaste tio åren har över hälften av de i stor utsträckning medeltida socknarna i Skåne upphört att existera. Därtill kan ännu några tiotal socknar komma att försvinna vid nära förestående årsskiftet.⁷ År 2002 finns knappt 250 församlingar, av vilka nära 100 är nybildningar. Nära 40 kan för övrigt betraktas som rena stadsförsamlingar.

Några konsekvenser

Den som litar till den aktuella kartan för att finna socknar som V. Hoby eller Håstad, Stora eller Lilla Slågarp, söker redan idag förgäves; man hittar enbart kyrktecknen. Från 2002 gäller det alltså många fler, och fortsättning följer. Åtminstone på landsbygden har kyrkor utan eget territoriellt område länge varit en ovanlighet, t.o.m. betraktats som en omöjlighet. Framöver blir de en vanlighet, för att ej säga en normalitet.

Motiven för förändringarna i sig är otvivelaktigt mycket starka, och sannolikt ställs nu hopp till den »gamla» lokala menighetens känslor för den »egna» kyrkan. Trots allt detta löper tanken – skam den som tänker illa därom! – till ett inom den nya storförsamlingen resande gudstjänstssällskap, där vaktmästare och kyrkvärd, kantor och präst varje söndag öppnar en eller två av församlingens kyrkor för en likaledes resande menighet. En och annan envis gubbe eller billös gumma kan tänkas hålla kvar vid det gamla ännu några år – som ett slags kvitto på att reformen fungerat socialt. De längre perspektiven känns även såtillvida en smula oroande. Kanske väntar ganska snart – parallellt med vad som hände med kommunerna – ännu en ny indelning med ytterligare gränsutsuddande som följd?

Den registrering, som till dels i århundraden skett på socknar vad angår befolkning och jordbruk, fornlämningar och andra samlingar samt observationer av skilda slag, ställs inför nya svårigheter. Man kan helt enkelt inte registrera något på enheter som inte har preciserade gränser. Därmed uppkommer svårtolkade brott, och det uppstår rentav ett nytt behov av »indelningskunniga».

Snart nog blir det också problematiskt att finna kartor med socknarnas gamla gränser. Ty var har man gamla kartor – annat än på

universitets- eller geobiblioteken i Lund, på Lantmäteriet eller hemma hos enskilda »kartomaner»?

Vad omstruktureringen i ett längre perspektiv kan medföra för släktforskare skall vi ej här spekulera över, men inte heller själva landskapet torde gå fritt. Erfarenheten pekar nämligen på att »obefintliga» gränser lättare tas bort även i verkligheten. Vem skyddar en trädridå eller buskskärm, en stenmur eller jordvall, som inte längre utmärker något – Miljöbalken? Så kan även landskapet bli fattigare.

Ytterligare en konsekvens är nya församlingsnamn. Får man döma av vad som hittills skett, kan olika typfall urskiljas. Vanligast tycks det vara att välja den största tidigare församlingens namn, men det förekommer också ofta otympliga dubbelnamn såsom Reslöv-Östra Karaby och Brösarp-Tranås. Därvid är ibland alla tidigare namn med (som i förra fallet), ibland blott ett par (i senare fallet två av sju). Ännu ett par varianter kan noteras, dels namn av typen Lödde- och Tomelillabygden, dels häradsnamn såsom Ljunits och Östra Onsjö – i båda fallen med avvikelser från resp. härads gamla omfattning.⁸ Slutligen förekommer också rena nybildningar, mer eller mindre begripliga för utomstående, som Höllvikens, Värby och Ringsjö församlingar. Något tydligare adress har väl Sjöbo och Kivik, trots att det även i dessa fall rör sig om helt nya församlingsnamn. I några fall har även gamla historiska namn kommit till heders som exempelvis Araslöv. Framtiden får utvisa vilka delar av det nya namnskicket som lockar till efterföljd.⁹

För sent för förslag?

Indelningen i socknar blev kanske 800–900 år. Exakta om än i vissa fall justerade gränser har de haft i nära två århundraden. Den nya

församlingsindelningsreformen bildar slutled i en avveckling, som i princip inleddes 1951 – eller 1862 om man så vill – men som tog fart kring sekelskiftet 2000 i samband med kyrkans skiljande från staten.

Vän av ordning vill säkert påpeka att det är så dags att gala.¹⁰ Men har man därför mist rätten att peka på ännu ett försvinnande element i vårt kulturarv? Och – om de beslutande inom kyrka och lantmäteri tänkt till i tid – hade det då inte varit möjligt att utmärka de historiska sockengränserna även på nya kartor, även om »historisk» ger vissa problem?¹¹ Kanske är det ännu inte för sent?

Vid början av det nya millenniet må indelningen i socknar vara kyrkligt otidsenlig. Som fornlämningar, minnesbärare och historiska stigpinnar borde socknarna och deras gränser med sina medeltida rötter däremot ej få föraktas eller kunna förbises.

Förfrågningar på skilda håll tycks peka mot att kulturbevarande myndigheter och organisationer gjort avsevärda ansträngningar i syfte att få de tidigare sockengränserna bevarade, dock hittills utan påtagligt gensvar från beslutande instanser.¹²

Måhända är slaget ännu inte förlorat.

Noter

¹ J. Möller 1979, Den skånska diagonalen. Otryckt sem. uppsats i kulturgeografi, Lunds universitet.

² G. Hallberg 1997, Skånes sockennamn. I Sydsvenska ortnamnsällskapets Årsskrift. En hela landet omfattande sammanställning finns i Sveriges församlingar genom tiderna, Riksskatteverket 1989.

³ Med sin familj har t.ex. författaren flyttat inom Lund, de två senaste gångerna utan att behöva flytta möblerna.

⁴ A. Möller 1995, Gränser i upplösning. En studie av by- och sockengränsändringar med exempel från södra Sverige. Rapporter och Notiser 117. Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi vid Lunds Universitet. Se även A. Nilsson (Möller) 1989, Var går gränsen? En studie av by- och sockengränsändringar i södra Skåne. Rapporter och Notiser 92. D:o.

⁵ Kortfattat krävs i fortsättningen för en församling att

den har ett invigt kyrkorum, att minst en gudstjänst i veckan firas samt att man kan finna villiga förtroendevalda.

⁶ Förteckning över pastorat i Lunds stift. Ändringar fr.o.m. 2002-01-01.

⁷ F.n. förutsätter sammanläggningar initiativ från församlingarnas sida. Man må dock jämföra med den andra omgången kommunsammanläggningar – i princip frivilliga, dock längst till 1974.

⁸ Författaren till dessa rader finner de båda begreppen bygd och trakt vara alltför diffusa och därmed mindre lämpliga för geografiskt precist avgränsade områden såsom församling resp. »by».

⁹ Min farfar föddes och döptes i Stora Hammar. Nu föds och ev. döps barnen istället i Höllviken.

¹⁰ Jfr I. Ingers, 1971, Slå vakt om vår gamla sockenin- delning. I Sydsvenska Dagbladet den 4 april.

¹¹ I sydvästra Skåne ges i väntan på nästa generation av

topografisk karta några års betänketid, då de färskaste bladen utgavs så sent som 2001, alltså före den stora re- organisationen nyår 2002. Emellertid finns sockengräns enligt läge vid fastighetsindelingsreformen 1982–1984 med i kartdatabasen. F.n. återges den dock endast på Fastighetskartan, som enbart trycks på beställning. Att återge den på andra kartor innebär inga tekniska hinder (uppgifter från Lantmäteriet i Skåne 19 mars 2002). Som historiska gränser – och det är ju detta saken egentligen gäller – vore kanske gränserna 1951, alltså före den första kommunsammanläggningen, lämpligare.

¹² Sveriges Hembygdsförbund har avhållit en rad riks- konferenser om socken- och landskapsområdenas bety- delse och bevarande, senast i Roma den 5 oktober 2000. Man har också sökt förmå regering och riksdag att åter- införa sockenområdena som administrativa enheter, och en hemställan om utredning behandlas f.n. (mars 2002) i regeringskansliet.

*

* *

Förändringar i socken/församlingsindelning i Skåne utanför städerna 1658–2003

Till ett stort antal sockennamn har som särskiljande lagts ett häradsnamn, en beteckning för väderstreck eller liknande, i flertalet fall 1885. Namnändringar av sådant slag har ej ansetts behöva belasta denna förteckning.

Eftersom år för beslut och förändring i äldre tid kan skilja sig betydligt, kan skiljaktigheter vid jämförelse mellan olika källor ej uteslutas. Jfr not 2!

A. Förändringar under svensk tid fram till 1950

- 1667 Gärnsås går upp i Stiby
- 1675 Åraslöv går upp i Nosaby
- 1778 Viby blir Gustav Adolf (enbart namnbyte)
- 1781 läggs Lemmeströ och Börringe samman till Gustaf (1931 = Börringe)
- 1806 går Skartofta upp i Öved
- 1830-tal går Råbelöv upp i Fjälkestad
- 1857 går Gullarp upp i Näs. Gemensam kyrka byggs i Näs (1899 = Trollenäs)
- 1864 Gemensam kyrka för Uppåkra och Flackarp byggs i Uppåkra; socknar kvar till 1965
- 1867 Marsvinsholms kyrka byggs för Skårby, Snåre- stad & Balkåkra; socknar kvar till 2002

- 1868 Gemensam kyrka för Borlunda & Skeglinge byggs i Borlunda; socknar kvar till 1992
- 1899 Näs blir Trollenäs (enbart namnbyte)
- 1931 Gustaf blir Börringe (enbart namnbyte)

B. Församlingsändringar 1951–2000

- 1964 Brågårp & Nevishög blir Staffanstorp. Ny ändring 2000
- 1965 Uppåkra & Flackarp blir Uppåkra. Ny ändring 2002
- 1971 Remmarlöv & V. Sallerup blir Eslöv
- Perstorp & Odeljunga blir Perstorp
- 1977 Ö. Ljungby & Källna blir Östra Ljungby
- 1980 Fru Alstad, V. Alstad, L. Slågårp & St. Slågårp blir Alstad

1983 Oxie, Glostorp & Lockarp blir Oxie
 1992 Valkärra, Stångby, V. Hoby, Håstad, Odarslöv & Ingelösa blir Torn
 Borlunda & Skeglinge blir Borlunda-Skeglinge.
 Ny ändring 2002
 1995 Säby, Vadensjö, Örja & Härslöv blir Härslöv
 Skurup & Hassle Bösarp blir Skurup
 Genarp, Gödelöv & Långby blir Genarp
 1997 Törringe & V. Kärrstorp blir Törringe-Västra
 Kärrstorp. Ny ändring 2002
 Räng & Håslöv blir Räng. Ny ändring 2002
 Lackalänga & Stävie blir Lackalänga-Stävie
 Gårdstånga & Holmby blir Gårdstånga-Holmby.
 Ny ändring 2002
 Ausås, Strövelstorp & Starby blir Strövelstorp
 2000 Brågarp-Nevishög, Bjällerup, Kyrkheddinge & Esarp blir Sankt Staffan
 Fjelle, Flädie & Borgeby blir Bjärred
 Borrbj & Ö. Hoby blir Borrbj-Östra Hoby
 Everöd, Lyngsjö, Ö. Sönnarslöv & Köpinge blir Everödsbygden

C. Ny församlingsindelning från 2002

Dalby, Hällestad & Bonderup blir Dalby
 Veberöd, Vomb & Silvåkra blir Veberöd
 Vellinge, Gessie, Eskilstorp, Hököpinge, V. Ingelstad, Ö. Grevie, Mellan-Grevie, S. Åkarp & Arrie blir Vellinge-Månstorp
 Räng & St. Hammar blir Höllviken
 Dalköpinge, Gislöv, Bösarp, Simlinge, Gylle & Kyrkö köpinge blir Dalköpinge
 Hammarlöv, V. Vemmerlöv, Fuglie, Maglarp, Bodarp, V. Tommarp & Skegrie blir Hammarlöv
 Källstorp, L. Beddinge, Ö. Klagstorp, Tullstorp, Hemmesdyng, S. Åby, Ö. Torp, L. Isie & Äspö blir Källstorp
 Anderslöv, Grönby, Gårdslöv & Önnarp blir Anderslöv
 Skanör & Falsterbo blir Skanör-Falsterbo
 Svedala, Börringe & Törringe-V. Kärrstorp blir Svedala
 Hyby, Bara, Bjärshög & Skabersjö blir Värby
 Uppåkra, Knästorp, Tottarp, Görslöv, Särslöv & Mölleberga blir Uppåkra
 Villie, Örsjö, Slimminge, Solberga & Katslösa blir Villie
 Skivarp, V. Nöbbelöv, Ö. Vemmenhög, V. Vemmenhög & Svenstorp blir Skivarp
 Balkåkra, Snårestad, Skårby, Sjörup & Bjäresjö blir Ljunits

Sövestad, Bromma, Hedeskoga, Högestad & Baldringe blir Sövestadsbygden
 St. Köpinge, St. Herrestad, Borrie & Öja blir Stora Köpinge
 Löderup, Hörup, Valleberga, Glemminge & Ingelstorp blir Löderup
 S. Åsum, Ilstorp & Björka blir Sjöbo
 Fränninge & Vollsjo blir Fränninge-Vollsjo
 Brandstad, Öved & Ö. Kärrstorp blir Östra Kärrstorp
 Hörby, Lyby, Fulltofta, Äspinge, S. Rörum & Svensköp blir Hörby
 Gudmundtorp, Hurva & Bosjöklöster blir Ringsjö
 Gårdstånga-Holmby & Borlunda-Skeglinge blir Östra Onsjö
 Ö. Strö & Skarhult blir Östra Strö-Skarhult
 Reslöv & Ö. Karaby blir Reslöv-Östra Karaby
 Svalöv, Felestad, Tirup & Torrlösa blir Svalövsbygden
 Löddeköpinge, Barsebäck & Hög blir Löddebygden
 Farhult & Jonstorp blir Farhult-Jonstorp
 Vålinge & Kattarp blir Vålinge-Kattarp
 Mörarp & Hässlunda blir Mörarp-Hässlunda
 Välluv & Frillestad blir Välluv-Frillestad
 Brösarp, Tranås, Onslunda, Spjutstorp, Andrarum, Eljaröd & Fågeltöfta blir Brösarp-Tranås
 S. Mellby, Vitaby & Ravlunda blir Kivik
 Hammenhög, Hannas, Ö. Herrestad & Vallby blir Hammenhög
 Smedstorp, Kvärestad, Tosterup, Bollerup, Övraby & Ö. Ingelstad blir Smedstorp
 Tomelilla, Tryde, Ramsåsa, Ullstorp & Benestad blir Tomelillabygden
 Björnekulla & V. Broby blir Björnekulla-Västra Broby
 Förslöv & Grevie blir Förslöv-Grevie
 Hjärnarp & Tåstarp blir Hjärnarp-Tåstarp
 Stoby & N. Sandby blir Stoby - Norra Sandby
 Trolle-Ljungby, Ivö & Kiaby blir Bäckaskog
 Gustav Adolf & Rinkaby blir Gustav Adolf-Rinkaby
 Vä & Skepparslöv blir Vä-Skepparslöv
 Träne & Djurröd blir Träne-Djurröd

D. Ny församlingsindelning från 2003 (beslut härom har fattats 2001)

Färlöv, N. Strö & Önnestad blir Araslöv
 Stiby, Ö. Vemmerlöv, Ö. Tommarp & Bolshög blir Stiby

Skånelandslitteratur 1999

Bibliografi i urval

Faktamaterialet framtaget av Malmö stadsbibliotek,
redigering Ale-redaktionen

Arkeologi

Arkeologi allmänt

Enoksen, Lars Magnar, Skånska runstenar. – Lund, 1999. – 124 s. : ill.

Gustafson, Birgitta, Amatörerna som slår proffsen : Svenska arkeologer har länge arbetat med amatörer från Bornholm. – (Populär arkeologi 1999: 1, s. 9–10)

Larsson, Lars, Stenåldersboplatser på havets botten. – (Ale. Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge 1999: 2, s. 1–11 : ill.)

Strömberg, Märta, Gånggriften – en resurskrävande monumentform i stenålderssamhället. – (Årsbok från den samlade hembygdsrörelsen på Österlen 1999, s. 49–60 : ill.)

Svanberg, Fredrik, I skuggan av vikingatiden. – Lund, 1999. – 155 s. : ill. – Boken framhåller det arkeologiska källmaterialet från vikingatiden i berörda områden.

Söderberg, Bengt, Vägen österut. – (Årsbok från den samlade hembygdsrörelsen på Österlen 1999, s. 73–79 : ill.) – Om kartläggningen av bygdens och regionens historia inför vägbygget mellan Östra Tommarp och Simrishamn med start år 2000.

Särskilda orters arkeologi

Borgeby:

Karlsson, Pär, Topografisk kartering kring Borgeby slott. – (Ale. Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge 1999: 3, s. 1–4 : ill.)

Svanberg, Fredrik, En vikingatida trelleborg? Inför en arkeologisk undersökning vid Borgeby slott. – (Ale. Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge 1999: 3, s. 5–11)

Bromölla:

Hellerström, Sven, Vägar till Bromöllas historia / redaktion och text Sven Hellerström, Bengt Söderberg; övriga textförfattare: Pär Connelid... ; foto: Sven Hellerström och Bengt Söderberg. – Lund, 1999. – 21 s. : ill.

Hässleberga:

Magnell, Ola, Hässleberga – a late Palaeolithic kill site in Scania, Sweden, confirmed by analysis of bone modifications/ Ola Magnell, Ronnie Liljegren & Jonas Ekström. – (Lund archaeological review 1999, s. 5–19)

Kverrestad:

Larsson, Lars, Fyrverkeri i eld och flinta : ett massbrännoffer från stridsyxetid. – (Populär arkeologi 1999: 1, s. 3–7 : ill.) – Märkliga fynd vid en gård i Kverrestad på Österlen.

Lund:

Rönn, Viveka, Medeltida kyrka upptäckt vid grävning : S:t Magle kyrka nu lokaliserad. – (Gamla Lund-nytt 1999: 2, s. 3)

Trelleborg:

Trelleborgen i Trelleborg : förhistoriska bo-

platslämningar och gravar, vikingatida ringborg och medeltida bebyggelselämningar : Skåne, Trelleborg, kv Gröningen, kv Kråkvinkeln, Bryggaregatan och Svenstorgsgatan / Bengt Jacobsson, med bidrag av Torbjörn Ahlström, Caroline Arcini, Torbjörn Brorsson, Friederike Johansson och Geoffrey Lemdahl. – Lund, 1999. – 182 s. : ill. + 3 kartbilagor.

Uppåkra:

Räf, Erika, Vad en skärva från Uppåkra kan berätta. – (Populär arkeologi 1999: 4, s. 25–27 : ill.)

Historia

Historia allmänt

Arcini, Caroline, Health and disease in early Lund : osteo-pathologic studies of 3,305 individuals buried in the first cemetery area of Lund 990–1536. – Lund, 1999. – 208 s. : ill. – Sammanfattning på svenska.

Davidsson, John, Prästen och djävulen. – (Västra Göinge hembygdsförenings skriftserie 47 (1999), s. 55–60 : ill.)

Ejder, Bertil, Om namn på inskrifningar i Sydsveriges kustlinje särskilt om ordet bukt. – (Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift 1999, s. 15–32) – Om namnen och deras ursprung.

Forslund, Per-Olof, Gårdarna under Åhus slott : från reformationen till dansktidens slut. – (Saxo. Kulturhistorisk årsbok för Skåneland 1999, s. 12–22 : ill.)

Hassby, Rune, Båstads historia. – Båstad, 1999. – 288 s. : ill. – Föreningen Gamla Båstad.

Lange, Tor, Äringsgudinnans härad – Luggude? – (Kullabygd 1999, s. 52–60) – Ett försök, med hjälp av olika historiska källor, att härleda namnet Luggude.

Löfström, Frans, En gammal dalaklocka. –

(Byahornet 1999: 2, s. 18–22) – Om folk-liv och minnen från Österlen.

Pamp, Bengt, Skånskt-Danskt-Svenskt : språket öster om Öresund efter 1658. – (Limhamniana 1999, s. 33–36)

Rosborn, Sven, Den skånska historien. : Före skrivkonsten. – Höllviken, 1999. – 192 s. : ill. – Utgångspunkten för boken är Fosie i Malmö. – Fotevikens museum.

Svensson, Birgitta, Bruk och obruk i naturen : den skånska slätten som vildmarkens antipod. – (Bebyggelsehistorisk tidskrift 1999: 38, s. 43–60 : ill.) – Om synen på det skånska landskapet och dess förändring genom tiden.

Tullstorps socken genom tiderna /redigering: Egon Prahl. – Kristianstad, 1999. – 204 s. : ill.

Wikborg, Jonas, Kåseberga kvarn – en omtvistad kvarn. – (Årsbok från den samlade hembygdsrörelsen på Österlen 1999, s. 41–48 : ill.)

Vinge, Louise, Den skånska gården – idyllens boning? – (Ale. Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge 1999: 1, s. 19–32 : ill.)

Vittskövle socken genom tiderna. D.1 /Studiecirkeln Vittskövle socken genom tiderna i samarbete med Widtsköfle byalag. – Kristianstad, 1999. – 296 s. : ill.

Wulff, Bertil, Ett Guds barn i stället för en hedning : Dopseder med anknytning till Torekovs kyrka. – (Bjärebygden/Årsbok för Bjäre härads hembygdsförening 1999, s. 97–108 : ill.)

Zander, Ulf, Hur stort är fäderneslandet? : Skånsk historia och dansk-svenska gränser från sekelslut till sekelslut. – (Ale. Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge 1999: 3, s. 12–30). – Om manifestationer av svenskhet i Skåne. Bland annat om Karl X Gustav-statyn på Stortorget i Malmö.

Medeltiden

Andersson, Nils-Arvid, Funderingar över Kämpetavlan på Glimmingehus. – (Årsbok från den samlade hembygdsrörelsen på Österlen 1999, s. 67–72 : ill.) – Efter läsning av Curt Wallins bok; Jens Holgersen Ulfstand och Glimmingehus.

André, Anders, Det förlorade paradiset – att söka efter jaktmarker i det medeltida Danmark och Sverige. – (Ale. Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge 1999: 2, s. 16–30.)

Blom, K. Arne, Medeltidens Lund / med texter av K. Arne Blom, Claes Wahlöö; med illustrationer av Petter Lönegård. – Lund, 1999. – 84 s. : ill.

Davidsson, John, Vad Palteboken och Lunds stifts landebok berättar. – (Västra Göinge hembygdsförenings skriftserie 47 (1999), s. 43–54 : ill.) – 1500-talet.

Ejder, Bertil, Kring Åsum-stenen, Absalon och Helge å. – (Ale. Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge 1999: 4, s. 1–9 : ill.)

Flensmarck, Tor, Bröllopet i Vä år 1211. Skånelands sägner, del 10. – (Saxo. Kulturhistorisk årsbok för Skåneland, s. 88–96)

Flensmarck, Tor, I begynnelsen var Vä. – (Årsskrift/ Föreningen Gamla Christianstad 1999, s. 5–28 : ill.) – Om ett av Skånes äldsta samhällen. Från början en helig plats, en offerplats.

Flensmarck, Tor, Skånelands medeltid : orter & ätter. – Kristianstad, 1999. – 133 s. : ill.

Hövsgaard, Thomas, Dödsfäld eller fritidshus? Gensyn med Glimmingehus. – (Ale. Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge 1999: 4, s. 10–17.)

Jansson, Bror, Ärkebiskopens vapensköld och dess symbolik. – (Saxo. Kulturhistorisk årsbok för Skåneland 1999, s. 26–29 : ill.) – Om ärkebiskop Birger Gunnarssons

omtalade ärkebiskopsvapen. Ärkebiskop i Lund 1497 till 1519.

Karlsjö, Bertil, Vilken är den rätta Brömsesten? – (Ale. Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge 1999: 2, s. 12–15 : ill.)

Lundberg, Anders, Sankt Jörgen : här levde och dog de spetälska. – (Gamla Lund-nytt 1999: 5, s. 7) – Om Lunds spetälskehospital.

Olsson, Kenth, Åhus – Guds egen stad. – (Årsskrift/Föreningen gamla Christianstad 1999, s. 29–38 : ill.) – Om stadens starka ställning som internationell handelsstad under medeltiden.

Nya tiden 1520–1900

Bergkvist, Anna, Mörarpsbygdens historia : folkliv vid ting, gästgiveri, kyrka, fattighus, gårdar, hus från 1600-talet till 1900-talet. – Helsingborg, 1999. – 288 s. : ill.

Buhrgard, Bertil, Byordning och skifte av jorden i Hjällaröd. – (Frostabygden 1999, s. 6–14) – Bl.a. om byordningen med 22 paragrafer fastställd den 13 maj 1751.

Dingertz, Sven, Till minne av Jörgen Iversen Krabbe: sic transit gloria mundi/ Sven Dingertz i samverkan med John Andersson och Gustaf Åberg. – (Saxo. Kulturhistorisk årsbok för Skåneland 1999, s. 32–47 : ill.) – En redovisning av några historiska rön kring friherre Jörgen Krabbes kista i Tosterups kyrka.

Ewaldson, Stig, Pesten på fiskeläget Viken 1711. – (Kullabygd 1999, s. 77–87)

Höglund, Lars-Eric, Skånska kriget 1675–1679 : fanor och uniformer. – Karlstad, 1999. – 80 s. : ill.

Jørgensen, Matz, Lund på Linnés tid. – Lund, 1999. – 110 s. : ill.

Koch, Bertil, Båtmanshållet i Skåne 1704–1721. – (Bjärebygden /Årsbok för Bjäre härads hembygdsförening 1999, s. 82–96 : ill.)

Kristerson, Olof, Söderslätt : en berättelse

- om hur kreativa människor styrt utvecklingen i ett jordbrukslandskap under 200 år. – Vellinge, 1999. – 156 s. : ill., kartor.
- Lekström, Nils*, Skånska glasbruket. – (Byahornet 1999: 2, s. 12) – Om Skånska glasbruket på rusthållarhemmet i Perstorps socken. I drift från 1691 till 1760.
- Liljegren, Bengt*, Karl XII i Lund : när Sverige styrdes från Skåne. – Lund, 1999. – 111 s. : ill.
- Nilsson, Lennart*, Edmund Gripenhjelms herre till Esphult. – (Saxo. Kulturhistorisk årsbok för Skåneland 1999, s. 83–87) – Professor i historia vid Uppsala universitet. Sekreterare och rådgivare åt Karl X Gustav samt lärare åt Karl XI. En av stormaktstidens många boksamlare.
- Olsson, Göran*, Ofärdsåren i Mellanskåne åren 1709–1712. – (Frostabygden 1999, s. 20–24 : ill.) – Om pestens, krigens och svältens härjningar.
- Olsson, Mats*, Indelt hoveri: tegskifte som arbetsorganisation på skånska gods. – (Scandia. Tidskrift för historisk forskning 1999: 2, s. 211–224 : ill.)
- Persson, Arvid*, Ett intressant 1700-tals golvvur på Hovdala slott. – (Västra Göinge hembygdsförenings skriftserie 47 (1999), s. 61–68 : ill.)
- Pettersson, Mats*, Handpapperstillverkning vid Almaån 1759–1868 : om en bortglömd fabriksnäring i Göinge före näringsfriheten. – (Västra Göinge hembygdsförenings skriftserie 47 (1999), s. 17–34 : ill.)
- Prahl, Egon*, 218-årigt dokument: byordning för Torup och Vitaby. – (Saxo. Kulturhistorisk årsbok för Skåneland 1999, s. 64–70)
- Strandberg, Rolf*, Prästson, hovnarr och landsförrädare. – (Byahornet 1999: 3, s. 22–25). – En prästfamilj och dess öden i Skåne och Danmark under 1600-talet.
- Ullgren, Peter*, Skärvor från ett krig – några öden i Halland vid tidpunkten för slaget vid Helsingborg 1710. – (Ale. Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge 1999: 1, s. 2–18)
- Vogt, Susanne*, Mourids Jepsen Sparre til Svaneholms jordebog. – (Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift 1999, s. 55–94) – En förteckning över jordägarens egendomar på 1530-talet.
- Wulff, Bertil*, När torekovsborna handlade med pollett. – (Bjärebygden/Årsbok för Bjäre härads hembygdsförening, 1999, s. 58–64 : ill.)
- Efter 1900*
- Jörmyr, Carola*, Ystad och Byggnadsvården : en studie i behandlingen av byggnadsarkeologiskt källmaterial under 1900-talet. – (Meta 1999: 2, s. 34–48)
- Sandström, Colobrine*, Charlotte Weibull : folklivskonstnär. – (Byahornet 1999: 2, s. 9–11 : ill.)
- Thulin, Knut*, Tankar kring en pärlkrans. – (Byahornet 1999: 2, s. 30–32) – Om minneslundarnas framväxt och andra begravningsseder i Skåne från början av 1900-talet till ca 1950.

Information till Medlemmarna

Ale på Internet

Ale:s och de Skånska landskapens historiska och arkeologiska förenings hemsida nås via <http://www.tidskriftenale.nu>. Härifrån kan man sedan direkt skicka meddelanden till Ale och föreningen.

Det går också bra att maila oss direkt under adress info@tidskriftenale.nu.

Såsom föreningens webmaster kommer styrelseledamoten Anders Persson att fungera. Han vidarebefordrar inkommande post till rätt person för handläggning.

Distributionen av Ale

Vi har ett omfångsrikt registernummer av Ale under arbete och planerar därför, med tanke på portokostnaden, en samutsändning av Ale nr 3 och 4 mot slutet av året.

Med tillönskan om en skön sommar!

Redaktören

DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING bildades 1866. Föreningen är en samlingspunkt för en historiskt och arkeologiskt intresserad allmänhet.

Föreningen har utgivit Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning (1868–1873), Samlingar utgifna för De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening (1874–1880), Skånska samlingar (1894–1897) samt Historisk tidskrift för Skåneland (1901–1921).

1961 började föreningen utge ALE, Historisk tidskrift för Skåneland. Första året utkom ett häfte och 1962–1976 tre häften årligen. Fr.o.m. 1977 utkommer fyra häften årligen. 1990 inträdde landsarkivet i Lund som medutgivare. Tidskriften utges med bidrag från Vetenskapsrådet.

I Ale-redaktionen ingår Birgitta Engström och Gert Jeppsson. Brev och manus till redaktionen adresseras till universitetslektor Gert Jeppsson, Vapenkroken 38, 226 47 Lund.

E-post: info@tidskriftenale.nu

Hemsida: <http://www.tidskriftenale.nu>

Medlem i föreningen erhåller tidskriften kostnadsfritt.

Årsavgiften för 2002, 150 kronor, kan insättas på postgirokonto nr 24 68 31-2, De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Äldre häften av tidigare utgivna tidskrifter kan beställas hos skattmästaren, 1:e arkivarie Elisabeth Reuterswärd, Landsarkivet, Box 2016, 220 02 Lund.

EFTERTRYCK, helt eller delvis, medges endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

Föreningens styrelse:

Docent Sten Skansjö, Lund, ordf., landsarkivarie Jan Dahlin, Lund, v.ordf., stadsarkivarie Göran Larsson, Lund, sekr., konsult Anders Persson, S. Sandby, v.sekr., 1:e arkivarie Elisabeth Reuterswärd, Lund, skattmästare, samt professor Hans Andersson, Lund, docent Lars Berggren, Lund, f.d. länsantikvarie Carin Bunte, Malmö, docent Siegrun Fernlund, Asmundtorp, fil. dr Thomas Germundsson, Lund, universitetslektor Gert Jeppsson, Lund, docent Hjärdis Kristenson, Lund, professor Lars Larsson, V. Nöbbelöv, länsantikvarie Thomas Romberg, Malmö, arkivchef Anders Salomonsson, Lund, länsantikvarie Leif Stenholm, Karlskrona, professor Sven Tägil, Lund, professor Anna Christina Ulfspärre, Lund, antikvarie Pablo Wiking-Faria, Varberg.

Ale

Historisk tidskrift

FÖR SKÅNE, HALLAND OCH BLEKINGE
UTGES AV DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA
OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING
OCH LANDSARKIVET I LUND.

Innehåll

BO KNARRSTRÖM & MARIE OLSSON I skuggan av Tägerup
– en fångststation från jägarstenålder

1

KARL-JOHAN ANDERSSON Brädgårdskonflikten i Halmstad

8

NILS LEWAN Ett alltmera gränslöst Skåne

22

Skånelandslitteratur 1999

28

Information till Medlemmarna

Ale på Internet

Distributionen av Ale

32

Vinjetten på framsidan återger det första tecknet – en f-runa – i
runhandskriften av den medeltida Skånelagen, som var gällande i
Skåne, Halland, Blekinge och Bornholm.